

LE MONDE *diplomatique*

MAGYAR KIADÁS

2019. június

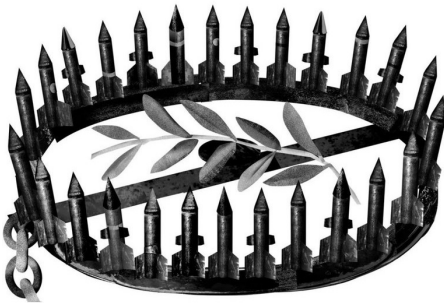
A heccelés művészete

Serge Halimi

To Stop Iran's Bomb, Bomb Iran

By John R. Bolton

March 26, 2015

Amikor egy állam valós ok nélkül felmond egy nemzetközi lefegyverezési szerződést, amelyet pedig hosszú tárgyalásokon dolgoztak ki, képes lehet-e ez után katonai beavatkozással fenyegetni egy másik államot, amely aláírta a szerződést? Megparancsolhatja-e minden más államnak, hogy sorakozzanak fel szeszélyes és harcos álláspontja mellé mert különben őket is elképesztő szankcióknak veti alá? Ha az Egyesült Államokról van szó, akkor a válasz „igen”.

Végül is teljesen felesleges időt vesztegetni arra, hogy a Fehér Ház által felsorolt indokokat tanulmányozzuk. Elképzeljük John Boltont, Donald Trump nemzetbiztonsági tanácsadóját és Michael Pompeo külügyminisztert amint rábíznak a diplomatákra és az amerikai biztonsági szolgálatokra egy ilyen típusú feladatot: „Keressenek indokokat, én majd intézem a háborút.”

John Bolton tapasztalt, és szívósan kitart álláspontja mellett. 2015 márciusában, amikor fanatikusán támogatta az iraki háborút, és ezért befolyása csökkent, akkor publikálta a *New York Times*-ben: „Ahhoz, hogy megállítsuk az iráni bombát, bombázzuk Iránt”.^[i] Miután magabiztosan kitartott véleménye mellett, hogy

Teherán sose fog tárgyalni nukleáris programjának befejezéséről, elemzését így foglalta össze: „Az USA képes lenne egy nagy gonddal kidolgozott megsemmisítő feladatot elvégezni, de egyedül Izrael képes megtenni, ami szükséges. [...] A cél a rendszerváltás lesz Teheránban.”

Néhány hónappal később minden nagyhatalom, ideértve az USA-t is, aláírt Iránnal egy nukleáris megállapodást. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség szerint Teherán aggályosan betartotta szerződéses vállalásait. John Bolton azonban nem engedett. 2018-ban, megelőzve az izraeli kormány és a szaúdi királyság harcias állásfoglalásait, kitartott a „rendszerváltás” mellett: „Az USA hivatalos külpolitikája – írta akkoriban – véget kellene vessen Irán iszlám forradalmának még a negyvenedik évforduló előtt. Ez mosná le azt a szégyent, hogy diplomatáinkat fogva tartották mint túszoikat négyszáznegyvennégy napig. És a volt túsok vághatnák el a teheráni új nagykövetség megnyitásakor a felavató szalagot.”^[ii]

Az Egyesült Államok jelenlegi elnöke a választási kampányakor a „rendszerváltások” szervezése ellen, vagyis az amerikai háborús beavatkozások ellen foglalt állást. A legrosszabb tehát még nem biztosan történik meg. De a béke nagyon törékeny, ha úgy tűnik, hogy Donald Trump azon képességén múlik, képes-e kordában tartani az általa kinevezett tanácsadókat. Irán gazdasági megfojtásáról (az alávetett és kényszerített) nyugati fővárosok és nagyvállalatok segítségével Washington azt állítja, hogy az — a bevezetett embargó — Teheránt térdre fogja kényszeríteni. A valóságban John Bolton és Michael Pompeo jól tudják, hogy ez a stratégia nem vált be Észak Koreában és Kubában sem. Inkább arra számítanak, hogy Irán egyik válaszlépését majd úgy találják nagy győzedelmesen, mint egy támadást, amely amerikai „visszavágást” követel meg.

Agymosás, manipulálás, provokációk: Irak, Líbia és Jemen után a neokonzervatív erők a célt már megnevezték.

Fordította: Morva Judit

[i] John Bolton: [To Stop Iran's Bomb, Bomb Iran](#) [Ahhoz, hogy megállítsuk az iráni bombát, bombázzuk Iránt], *The New York Times*, 2015. március 26.

[ii] John Bolton: [Beyond the Iran Nuclear Deal](#) [Az iráni nukleáris megállapodáson túl], *The Wall Street Journal*, New York, 2018. január 15.

WILPF: A feminizmus pacifista!

Marikovszky Andrea

Kevés olyan szervezet létezik a világon, amelyik szeretne már NEM létezni. A WILPF (Women International League for Peace and Freedom) pacifista nemzetközi feminista nőszervezet 100 éve nem képes – a legjobb akarata ellenére sem – feloszlalni önmagát.

A fegyverkezési verseny újabb és újabb hullámai, illetve az a tény, hogy a politikusok egyre távolabbra kerülnek a közösségi érdekek képviselésétől, olyan aggasztó jelenségek, amelyek életre hívták a szervezetet az első világháború elején,

1915-ben Hágában, és azóta is életben tartják. A nemzetközi szervezet alapításánál a magyar szüfrassettek közül jelen volt a magyar Feminista Egyesület két alapítója, Glücklich Vilma pedagógus és Bedy-Swimmer Rózsa, a későbbi első magyar női nagykövet is.

„Háborús zaj, kétségbeesett családok százezreinek jajgatása, pótolhatatlanul elpusztult értékek, Európa lángba borulásának lehetősége: ez az egyoldalúan hímnemű állami berendezés eredménye” – írta Bedy-Swimmer 1912-ben. A szervezet tagjai rengeteget dolgoztak a kezdetektől, de nem sokra jutottak: a háború letarolta Európát, és a feminista lobbiból nem engedték érdemben beavatkozni a Párizs környéki békekötésekbe sem, noha ez volt a legnagyobb, alulról szerveződő, civil érdekeket és női szempontokat deklaráló szervezet.

Első nemzetközi konferenciáját 1919 májusában tartotta Zürichben (ekkor alkották meg máig létező elnevezését is), 30 ország képviselőinek részvételével, köztük egyetlen magyar résztvevővel, Glücklich Vilmával. Ennek keretében a szervezet 5 fős delegációt választott, és elkészítette határozatait és indítványait a béketárgyalásokra. A ma 49 ország képviselőjével – és személyében immár újra magyar képviselővel is – működő WILPF a 100. évforduló alkalmából újraserkesztette és megjelentette a korabeli elemzéseket. Ezek alapján jól érzékelhető, hogy a szervezet törekvései szerint olyan béke valósult volna meg, amely nem a győztesek érdekei szerint alakította volna a jövőt, mert az csak a háború újabb kirobbantását készítette elő. Ezt a gondolatot Ferdinand Foch, a magas beosztású francia katonatiszt is megerősítette: „Ez nem béke, csak gyegverszűnet 20 évre.” És valóban, nem telt el 21 év, és Európa újra háborúban volt.

A WILPF tagjai a konferencián Európát a nemzetek együttműködő szövetségeként határozták meg, és ennek megvalósításához az oktatástól kezdve az öregségi nyugdíjon át a nők örökösödési és szavazati jogáig 49 témában határoztak meg irányelveket. Ezek az elképzelések lengik körül máig az Európai Unióban a közgondolkodást, bár ezek messze állnak a szabadpiaci logika szerinti, érdekekkel terhelt „négy szabadság elve” mai eszméjétől. A feministák követeléseit annak idején egyértelműen egy nyílt, a nagytőkés magánérdekekkel szembenálló, a közösségi érdekeket elsődlegessé tevő demokratikus politika sürgetése hatotta át, amely mentes a titkos tárgyalásoktól, a nagyhatalmi manipulációktól, a rasszizmustól, az erőszaktól és a nők bármiféle elnyomásától. Követelték a teljes mértékű leszerelést és a fegyvergyárosok érdekei szerint alakította politika azonnali felfüggesztését.

2019. május 10–12.-én a WILPF Zürichben az első konferencia 100. évfordulója alkalmából egy újabb nemzetközi konferencia szervezésével kívánt emlékezni az egykori feministákra, és tanácskozni saját aktuális feladatairól. Erre az eseményre 22 országból gyűltünk össze. A Heidi Meinzolt vezette szervezőcsoport egy emlékkonferencia mellett döntött, így korhű ruhákban, egykori feminista elődeink szövegeit mondtuk el, szavaztunk, tanácskoztunk a feminista történészek által rekonstruált esemény forgatókönyve szerint, azon a helyszínen és olyan miliőben, amelyet a fényképek alapján újra kialakítottak. A megemlékezésnek ez a módja nem is lehetett volna erősebb. A szövegek és a mondanivaló – sajnálatos – aktualitása megkímélte az eseményt a pusztá retrózástól. Glücklich Vilma szövege és minden más felszólalás is olyan asszonyokról adnak tanúságot, akik nagy erővel dolgoztak azon, hogy a férfiak által meghatározott politikát új vágányra tereljék.

Ez a feladat ma is aktuális: a kapitalista fejlődés mai korszaka erőteljesen a technikai fejlesztésekre fókuszál, és emiatt a háborúra alkalmas eszközöket is nagy ütemben fejlesztik, és árusítják. Ugyanakkor a kapitalizmus folyamatosan egy fegyverkezésre hangolt világot alakít ki azzal, hogy globálisan csökkenti a szociális kiadásokat, növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket, és a leggazdagabbaknak kedvező intézkedéseket hoz, mind a családpolitikában, mind a gazdaságban. A kapitalista világ fő jellegzetessége, hogy eltűri az offshore-cégek működtetését, nem követel elégséges környezetvédelmi adót, nem vezet be progresszív adót, és a közösségi javakat ügyeskedő magánszemélyek irányába tereli, túrva a korrupciót, a szegényektől a gazdagok felé haladó „perverz tőkeáramlást”, a környezetszennyezést, és mindezzel normalizálja az erőszak társadalmát. Elég Trump és Orbán találkozójára, fegyvervásárlással kapcsolatos – és a Greta Thunberg vezette gyerekmozgalom követeléseire ellenére sem a klímakatasztrófa elkerüléséről szóló – 2019. májusi megállapodásukra gondolnunk, és egyúttal tudatosítanunk, hogy ezzel a fegyverező, háborúban gondolkodó, nagytőkések érdekei szerint alakított klímabűnöző politika mellett tette le végleg voksát az Orbán-rezsim is. Illúzió azt gondolnunk, hogy nincs háborús veszély, mert nem éljük azt át közvetlenül, hiszen Európa pusztán a határain túlra exportálja a háborút 70 éve, és ma is

folymatosak a fegyvereladások, a neokolonizációs politikai lépések, a fennálló egyenlőtlen geopolitikai helyzet prolongálása és a „biztonságra” való hivatkozás által közvetve a háborút előkészítő helyzet generálása. Ebben a hangulatban a pacifizmus képviselője radikális hangot jelent!

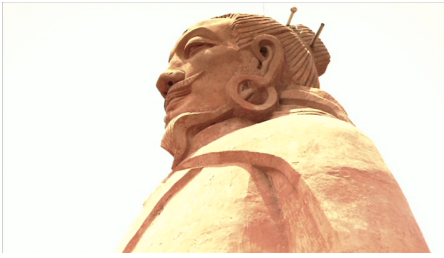
Zürichben a 100 évvel ezelőtti konferencia rekonstrukciója után a munkacsoportok tanácskozására 6 témában került sor. A feminizmus feladatait a környezetvédelem, a pedagógia, a közösségépítés, a nemzetközi összefogás, a politikai értékrend és aktivizmus összefüggéseiben vitattuk meg. Legfontosabb feladatunk, hogy a globális kapitalizmusban generált erőszak társadalmát a béke és együttműködés társadalmává alakítsuk át. Csakis a fegyverkezés teljes körű felszámolása biztosíthatja a békéhez való alapvető emberi jogot. A kapitalizmus kritikája, a békére (és nem az eltűrésre!) nevelés és alternatívák kínálása által érhetjük csak el, hogy a WILPF üzenetét – az erőszak különböző formáit folyamatosan generáló, a globális nagytőkét kiszolgáló politika – végre meghallja:

AZ IDŐ MOST VAN – HELYEZD AZ EMBERT A PROFIT ELÉ!

Félnünk kell-e Kínától?

Kishor Mahbubani

A támadás az Egyesült Államokból indult, és onnan terjedt át a legtöbb nyugati országra: Kína, az áruival, kémeivel és katonai ambíciójával fel akarja borítani a második világháború után kialakult nemzetközi rendet. Peking természetesen tiltakozik. Hszi Csin-ping elnök európai útja során, március 21. és 26. között békülési utazást tervezett Olaszországba, Franciaországba és Monacóba. Valóban létezik-e a „kínai fenyegetés”?

Tizenöt év múlva a kínai gazdaság meghaladja az Egyesült Államokét, és így a világ legnagyobb gazdaságává válik. Ahogy közeledik ez a változás, Washingtonban egyre erősödik a konszenzus: fennáll a veszélye annak, hogy Kína erősen árt az amerikai érdekeknek és a jólétnek. Joseph Dunford tábornok, a hadsereg vezérkari főnöke nem kertel: *Peking* valószínűleg a „legnagyobb veszélyt” jelenti majd 2025-ben (elhangozott a szenátus előtti meghallgatásakor 2017. szeptember 26-án). A 2018-as nemzetvédelmi stratégiában Kínát és Oroszországot „revizionista hatalmaknak” nevezik, amelyeknek a célja, hogy „autoriter modelljükkel összeegyeztethető világot alakítsanak ki – éspedig vétőjogot szereve más nemzetek gazdasági, diplomáciai és biztonságpolitikai döntései fölött”.^[1] Christopher Wray, az FBI igazgatója szerint „a kínai fenyegetés nemcsak a stratégiai és összkormányzati kérdésekre vonatkozik, hanem az egész társadalomra, és úgy vélem, hogy a teljes társadalom szintjén kell választ adjunk.” Ez a felfogás annyira általános, hogy amikor Trump elnök 2018 januárjában elindította Peking elleni kereskedelmi háborúját, olyan mérsékelt személyiségek támogatását is megkapta, mint Charles (Chuck) Schumer demokrata szenátor.

Az aggodalom két megfontolással is alátámasztható. Az első gazdasági típusú: Kína állítólag gyengítette az Egyesült Államokat tisztességtelen kereskedelmi intézkedéseivel, a technológiai transzferekre vonatkozó követeléseivel, a szellemi tulajdon jogának megsértésével, valamint nem tarifális korlátokkal akadályozva a piacára való bejutást. A második megfontolás politikai természetű: Kína gazdasági fejlődését nem kísérték liberális demokratikus reformok, amelyeket elvártak a nyugati kormányok, így Washington is. Peking mostanában túl agresszívnek mutatkozik más országokkal való viszonyában. Ezek az elemzések meggyőzték Graham Allison politológust, aki a *Háború felé* című könyvében^[2] arra a lehangoló következtetésre jut, hogy több mint valószínűnek tűnik a két ország fegyveres konfliktusa. Mindazonáltal Kínának nincs olyan katonai ereje, amellyel fenyegethetné vagy megszállhatná Amerikát; nem próbál meg beavatkozni az amerikai belügyekbe; és nem folytat az amerikai gazdaság tönkretételét célzó kampányt.

A kínai veszélyt hirdetőik ellenére az Egyesült Államoknak meg kellene találnia a módját, hogy békés tárgyalásokat folytasson azzal az országgal, amely egy évtized múlva a világ első gazdasági, mi több, geopolitikai hatalma lesz. Mindezt úgy, hogy védje saját érdekeit még akkor is, ha ez szembe megy Peking érdekeivel.

Kezdjük mindazonáltal egy régi, a kínai politikai rendszerrel kapcsolatos hiedelem megkérdőjelezésével. A Szovjetunió összeomlása óta az amerikai vezetők meg vannak arról győződve, hogy a Kínai Kommunista Párt követi a sírba a Szovjet Kommunista Pártot. A politikai spektrum minden szereplője elfogadta, kimondva vagy kimondatlanul, a Francis Fukuyama által 1992-ben megfogalmazott tézist, amely szerint „nem csupán a hidegháború végének vagyunk szemtanúi [...], hanem magának a történelemnek is: az emberiség ideológiai fejlődése lezárul, és egyetlenessé lesz a nyugati liberális demokrácia mint az emberi kormányzás végső formája.”^[3]

Amikor 2000 márciusában William Clinton elmagyarazza, miért támogatja Kína csatlakozását a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO), azt állítja, hogy a politikai liberalizáció követni fogja a gazdasági liberalizációt, mint a kígyó farka a fejét. Döntéshozó kollégái előtt így érvel: „Amennyiben hisznek a kínai nép szabadabb és nyitottabb jövőjében, helyeselniük kell ezt az egyezményt.” Utóda, George W. Bush osztja ezt a meggyőződést. A 2002-es nemzetvédelmi stratégiában kifejti, hogy „idővel Kína is rájön, hogy egy nemzet nagyságának forrásául kizárólag a társadalmi és politikai szabadságjogok szolgálnak”. Hillary Clinton még határozottabb. Úgy véli, hogy a Kínai Kommunista Párt uralmának meghosszabbításával a kínaiak megpróbálják „megakadályozni a dolgok menetét; ez hiábavaló, nem sikerülhet nekik. Azonban igyekeznek majd lassítani, amennyire lehet”.

Plutokrácia kontra meritokrácia

Feltehetjük a kérdést, miért voltak ilyen magabiztosak az amerikai döntéshozók, amikor úgy érezték, jogukban áll politikai ajánlásokat tenni Pekingnek. Miközben egyetlen birodalomnak sem sikerült olyan gazdasági, politikai és katonai hatalmat létrehozni, mint az Egyesült Államoknak: a függetlenségi nyilatkozata 1776-ban kelt, kevesebb mint 250 évvel ezelőtt. Kína történelme jóval előbb kezdődött. Évezredek során a nép megértette, hogy sosem szenvedett annyit, mint amikor a központi kormányzat gyenge és megosztott volt, mint az ópiumháborút (1842) követő évszázadban, amikor idegenek özönlöttek el és

pusztították, polgárháború dúlt, éhínség és egyéb bajok tizedelték. Márpedig Kína 1978 óta 800 millió embert hozott ki a szegénységből és kialakította a világ legnagyobb középosztályát. Graham Allison írta vezércikkében a kínai állam lapjába, a *China Daily*-be: „állíthatjuk, hogy 40 év csodálatos gazdasági növekedése során az emberi jólét gyorsabban javult, mint Kína négy évezredes történelme során.” Mindez akkor történt, amikor a Kínai Kommunista Párt volt hatalmon. A kínaiak megértették, hogy a Szovjet Kommunista Párt összeomlása következtében Oroszországban csökkent a várható élettartam, növekedett a gyermekkori halálozás és visszaestek a jövedelmek.

Az amerikaiak szemében a saját és a kínai politikai rendszer közötti harc abban áll, hogy a demokrácia, ahol a nép szabadon választja meg a kormányát, joga van kinyilvánítani véleményét és gyakorolhatja vallását, szemben áll az autokráciával, ahol meg van fosztva ezektől a szabadságjogoktól. A kevésbé elfogult megfigyelők szerint más jellegű a különbség: az amerikai plutokráciában a politikai döntések eredményeképpen a gazdagok előnyökben részesülnek a tömegek kárára, míg a kínai meritokráciában a Párt által hozzáértésük alapján kiválasztott vezetők hoznak politikai döntéseket, így látványosan csökken a szegénység. Az elmúlt 30 év során az amerikai dolgozó medián jövedelme stagnált: 1979 és 2013 között a medián reálórabér csupán 6%-kal nőtt – azaz évente kevesebb, mint 0,2%-kal. [4]

Mindez nem jelenti azt, hogy a kínai politikai rendszernek a jelenlegi formájában kell fennmaradnia. Az emberi jogok megsértése, például több százezer ujjur fogva tartása [5] továbbra is jelentős probléma. Számosan emelik fel szavukat Kínában reformokat követelve, közöttük Xu Jilin professzor, [6] aki a legelősebben egyetemi kollégáit bírálja. Szemükre veti például, hogy túlzottan összpontosítanak a nemzetállamra, valamint azt a módot, ahogy kihangsúlyozzák az alapvető kulturális és történelmi eltéréseket a nyugati politikai modellektől. Azt állítja, hogy a sajátosságok ilyen erőltetése tulajdonképpen szakítást jelent a hagyományos kínai kultúrával, amelyet a *tianxia* történelmi fogalom univerzális és nyitott rendszerként ír le. Bírálja, hogy egyes „nacionalista és szélsőséges” kollégái radikálisan elvetik „mindazt, amit a Nyugat hozott létre”, ezzel szemben azt állítja, hogy Kína a nyitottsága miatt volt mindig sikeres.

Mindazonáltal még a haladó gondolkodású Xu Jilin sem szólítaná fel országát az amerikai politikai rendszer másolására. Ellenkezőleg, úgy véli, hogy „saját kulturális hagyományaiból kell merítenie”, „új tianxiát” kell kialakítania. Országán belül „a hanok és a számos nemzeti kisebbség teljes egyenlőséget élveznének jogi szempontból és státuszukat illetően; a különböző nemzetiségek kulturális sajátosságait tiszteletben kell tartani és védeni”. Diplomáciai szinten a többi országgal való kapcsolatokat „a másik fél szuverén függetlenségének, az egyenlő bánásmód és a békés egymás mellett élés elvének tiszteletben tartása kell jellemezzen.”

A kínai politikai rendszernek a gazdasági és szociális helyzettel egyidejűleg kell fejlődnie. Számos szempontból már jelentősen átalakult – nyitottá vált. 1980-ban egyetlen kínai lakos sem utazhatott turistaként Amerikába. Tavaly majd 134 millióan utaztak külföldre, és tértek vissza önszántukból saját hazájukba. Hasonlóképpen milliónyi ragyogó képességű fiatal kóstolhatott bele az amerikai kampuszok szabadságába. 2017-ben tizből nyolcan mégis hazatértek.

Egyetlen lövést sem adott le harminc év alatt

Marad azonban egy kérdés: ha ilyen jól mennek a dolgok, vajon Hszi Csin-ping elnök miért kötelezi nagyobb fegyelemre a kommunistákat, és miért szünteti meg az elnöki mandátum időbeli korlátozását? [7] Elődjének, Hu Csin-taonak látványos gazdasági növekedés volt köszönhető. Elnöki tevékenysége alatt azonban feléledt a korrupció és a párton belüli frakciózás, és pedig Po Hszi-laj, a 30,5 milliós Csungking vezetője és Zhou Yongkang, a belbiztonság volt teljhatalmú vezetője részéről. Hszi Csin-ping meg van győződve arról, hogy e tendenciák miatt a Kínai Kommunista Párt elveszítheti legitimitációját, és ez megállíthatja az ország revitalizációját. Véleménye szerint a szörnyű kihívásokkal csak egy erős központi hatalom visszaállításával lehet szembeszállni. Ennek ellenére (vagy éppen ezért?) továbbra is rendkívül népszerű.

Nyugaton sokan aggodalommal figyelték Hszi Csin-ping óriási hatalmát, és fegyveres konfliktus előjeleit látták benne. De az ország élén bekövetkezett fejlemény nem forgatta fel alapjaiban Kína hosszú távú geopolitikai stratégiáját. Az ország mindig elkerülte a fölösleges háborúkat. Szemben az Egyesült Államokkal, amelynek szerencséjére két békés szomszédja van, Kanada és Mexikó, Kína kapcsolatai problémásak számos hatalmas és erősen nacionalista politikát folytató szomszédjával, köztük Indiával, Japánnal, Dél-Koreával és Vietnámmal. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa öt állandó tagja közül Kína az egyetlen, amely a Vietnámmal 1988-ban folytatott rövid harca óta eltelt harminc év alatt egyetlen lövést sem adott le határain kívül. Ezzel szemben az amerikai hadsereg még a pacifistának tartott Barack Obama elnöksége idején is *egy év alatt* (2016) huszonhatezer bombát lőtt ki hét országra. Látható, hogy Kína a visszafogott stratégia művésze.

Természetesen néha súrolta a háborút, Japánnal szemben például a Senkaku-szigetek [8] kapcsán. Szó esett a Dél-kínai-tenger miatti esetleges konfliktusról is, itt halad át a világ éves tengeri forgalmának mintegy egyötöde. A tenger bizonyos részeinek vitatott szuverenitása kapcsán a kínaiak sziklaszirteket és zátonyokat alakítottak át katonai létesítményekké. A nyugati elemzések következtetéseivel szemben Peking, amely politikai szempontból tagadhatatlanul jobb helyzetben van a régióban, nem vált katonailag agresszívabbé. Ez annál is inkább figyelemreméltó, mert könnyen háttérbe szoríthatna kisebb riválisokat, mint Malajzia, a Fülöp-szigetek vagy Vietnám; de nem teszi.

Harc az ipari elsőbbségért

Az ebben a régióban folyó „kínai agresszió” rutinszerű emlegetése során általában elfelejtik megemlíteni, hogy az Egyesült Államok számos alkalmat elmulasztott, amikor csökkenthetné volna a feszültségeket. J. Stapleton Roy, volt kínai nagykövetség mondta el nekünk, hogy a 2015. szeptember 25-én Obama elnökkel közösen tartott sajtóértekezleten Hszi Csin-ping javaslatokat tett a Dél-kínai-tengerrel kapcsolatban, amelyek tartalmazták a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN) tíz tagja által tett nyilatkozatok jóváhagyását. Hozzátette, hogy nincs szándékában militarizálni a Spratley-szigeteket, amelyeken hatalmas munkálatok folytak. Az Obama-kormány nem próbált válaszolni erre a békülékeny javaslatra, ezzel szemben fokozta a tengeri őrzáratait. Válaszul Kína felgyorsította védelmi létesítményeinek kialakítását a szigeten.

Ami a gazdasági kérdéseket illeti, ezekben is ugyanolyan tapintattal kell eljárni, mint a katonai és diplomáciai ügyekben. Trump elnök nem ezt az utat választotta. Kétséges indoklások ellenére a Peking ellen indított kereskedelmi háborúja széleskörű támogatást élvezett. A kínaiak bizonyára tévedtek ennek a jelenségnek kapcsán: nem voltak tekintettel bizonyos, a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok által kiváltott növekvő kritikákra. Vajon Trump elnök magatartása magyarázható-e kizárólag ezzel a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlattal? Kínában, de másutt is, egyre inkább kételkednek ebben. Washington leginkább azzal próbálkozik, hogy megfúrja Kína technológiai világelsőre törekvő ambícióit. Martin Feldstein, Reagan elnök gazdasági tanácsadó bizottságának volt elnöke szerint az Egyesült Államoknak jogában áll a technológiáik eltulajdonítását megakadályozni szándékozó politikát folytatni, ez azonban nem jogosítja fel arra, hogy akadályt gördítsen a „Made in China 2025” nemzetstratégiai terv elé. A terv célja, hogy az iparban csúszágazatokat fejlesszenek, például az elektromos autók, a magas szintű robotika és a mesterséges intelligencia terén.

Amerika számára nem lehet elegendő, ha partnerei elé vámakadályokat állít, és így tartja meg a magas technológiájú iparágakban, az űriparban és a robotikában meglévő előnyét. Amerikának befektetéseket kell végrehajtania a felsőoktatásban és a kutatás-fejlesztésben; másképp fogalmazva: ki kell dolgoznia saját hosszú távú stratégiáját, és így válaszolnia a kínai stratégiára.

Mind politikai, mind retorikai szinten a kínai kormányzat világos vízióval rendelkezik lakosainak és gazdaságának jövőjéről. A „Made in China” vagy „az Új Selyemút (Belt and Road initiative, BRI) programok a hozzájuk tartozó infrastruktúrafejlesztésekkel jól mutatják a szándékot, hogy fontos szereplőivé váljanak az új iparágaknak. Vezetőik egyébként hangsúlyozzák, hogy országuk a növekedésért folytatott versenyben nem hagyhatja figyelmen kívül annak társadalmi költségeit: az egyenlőtlenségeket és a környezetszennyezést. 2017-ben Hszi Csin-ping elismerte, hogy oldani kell a feszültséget „egy nem kiegyensúlyozott és a célnak nem megfelelő fejlesztés és az emberek jobb élet utáni folyamatosan növekvő igénye között”. [9] Nem tudhatjuk, hogy a hatalom képes lesz-e ennek megfelelni, de legalább tudatában van. És az Egyesült Államoknak sem tiltja senki és semmi, hogy ugyanígy tegyen.

Mindazonáltal egy hosszú távú stratégia kidolgozásához Amerikának meg kell oldania egy, a saját elveiben rejlő ellentmondást. Legjobb közgazdászai úgy vélik, hogy az Államok irányítása alatt megvalósított iparpolitikák nem működnek, és a szabadpiaci kapitalizmus mellett állnak ki. Amennyiben ez a felfogás megalapozott, Trump elnök legfőbb kereskedelmi tárgyalójának, Robert Lighthizernek nem kellene aggódalmaskodnia annak kapcsán, hogy Peking igyekszik javítani a technológiai kapacitásait. Kényelmesen helyet foglalhatna arra várva, hogy ez az ipari kezdeményezés magától összeomlik, majd élvezhetné a sikertelen kínai próbálkozás látványát.

Ha azonban Robert Lighthizer úgy vélné, hogy a „Made in China 2025” terv sikeres lehet, az lenne a dolga, hogy rávegye az amerikaiakat, vizsgálják felül alapelveiket, és dolgozzanak ki egy ennek megfelelő hosszú távú stratégiát. Németország, a világ kétségkívül legnagyobb ipari hatalma, rendelkezik ilyen úttervvel, Industry 4.0 néven.

Stratégiai ajándék Pekingnek

A sors iróniája: az amerikaiak a számukra legelőnyösebb együttműködést kétségkívül Kínával köthetnék meg. Kína ugyanis csak arra vár, hogy használhassa 3000 milliárd dolláros tartalékait, és növelhesse befektetéseit az Egyesült Államokban. Amerika így részt vehetne a BRI-ben, ez nagy meglepetéssel töltené el a projektben érintett többi országot, amelynek gondot okoz a kínai túlsúly. Röviden, több lehetőség is nyitva áll. Ahogyan a Boeing és a General Electric profitálhatott a kínai repülőgépgyártásból, a Caterpillar és a Bechtel is kivehetné részét a hatalmas kínai építkezésekből. Mivel azonban Amerika ideológiai alapon idegenkedik a gazdaságba történő állami beavatkozástól, pillanatnyilag az ilyen forgatókönyvek valószínűtlennek látszanak.

Logikus volt, hogy az Egyesült Államok rendelkezik a világon a legnagyobb védelmi költségvetéssel, amikor gazdasági hatalma maga mögé utalta az összes többi országot. Logikus-e, hogy a világ második legjelentősebb gazdasági hatalma továbbra is a világ legnagyobb védelmi költségvetésével rendelkezzen? Nem jelent-e stratégiai ajándékot Kína számára, hogy az USA ragaszkodik ehhez a szupremáciához? Kína fontos tanulságot vont le a szovjet blokk összeomlásából: előbb a gazdasági növekedés, csak azután a fegyverkezési kiadások. Ilyen feltételek mellett Peking csak örülhet annak, hogy Washington főleg katonai kiadásokra pazarolja pénzét.

Ha az Egyesült Államok módosítaná végre a Kínáról alkotott képét, felfedezhetné, hogy ki lehetne dolgozni egy fékező stratégiát, amely egyben pozitívan hatna a saját érdekeire is. Clinton elnök 2003-ban a Yale Egyetemen elmondott beszédében kifejtette az e stratégia alapjául szolgáló filozófiát: egyetlen módon lehet visszafogni egy másik szuperhatalmat – ha multilaterális szabályokat és azokat kötelezően előíró partnerségi kapcsolatokat hoznak létre. Hszi Csin-ping vezetése alatt Kína továbbra is elfogadja a világnak az Egyesült Államok által létrehozott multilaterális szerkezetét, amelybe beleértendő a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank, az ENSZ és a Kereskedelmi Világszervezet. Peking több békefenntartó erőt biztosított, mint a Biztonsági Tanács négy másik állandó tagja. Új alkalmak nyílnak tehát az együttműködésre a multilaterális fórumokon. Azonban, hogy élni lehessen ezekkel az alkalmakkal, az amerikai vezetőknek el kell fogadniuk a realitást: elkerülhetetlen Kína (és India) visszatérése a nemzetközi nagyhatalmak közé.

Kishor Mahbubani, Szingapúr volt ENSZ-nagykövete, egy szingapúri egyetem közpolitikát oktató professzora, *A Nyugat elveszett?* (Fayard, Párizs, 2019) c. könyv szerzője. A cikk részlet a Harper's-nél 2019 februárjában megjelent elemzésből.

Fordította: Rác Ágnes

[1] *Summary of the National Defense Strategy of the United States 2018* [Az USA nemzetbiztonsági stratégiájának összefoglalása], Honvédelmi minisztérium, Washington, DC, <https://dod.defense.gov>

[2] Graham Allison: *Vers la guerre. L'Amérique et la Chine dans le piège de Thucydide?* [A háború felé. Amerika és Kína Thuküdidész csapdájában?], Odile Jacob, Párizs, 2019.

[3] Francis Fukuyama: *La Fin de l'histoire et le dernier homme* [A történelem vége és az utolsó ember], Flammarion, Párizs, 2009. [Első kiadás: 1992].

[4] Lawrence Mishel, Elise Gould és Josh Bivens: *Wage Stagnation in Nine Charts* [Bérestagnálás kilenc grafikonon], Economic Policy Institute, Washington, DC, 2015. január 6. www.epi.org

[5] Remi Castets: *Les Ouïgours à l'épreuve du "vivre-ensemble" chinois* [Ujgurok: a kínaiakkal való együttélés problémái], *Le Monde diplomatique*, 2019. március

[6] Xu Jilin: *Rethinking China's Rise: A Liberal Critique* [Újragondolva Kína felemelkedését: liberális kritika], Cambridge University Press, 2018.

[7] 2018 márciusáig egy köztársasági elnök két mandátumnál tovább nem viselhetette ezt a tisztséget.

[8] Richard McGregor: *Asia's Reckoning: China, Japan, and the Fate of US Power in the Pacific Century* [Ázsiai számítás: Kína, Japán és az amerikai erő sorsa a Csendes-óceáni században], Viking, New York, 2017.

[9] A Kínai Kommunista Párt XIX. kongresszusán tartott beszéd, *Xinhua*, 2017. október 18.

Egy szó, amely igazából ijedséget jelent

Pierre Rimbert

Szokás, hogy egy populizmussal foglalkozó elemzést egy könnyű rossz közérzet beismerésével kezdenek: mert mit is jelent egy olyan fogalom, amely egybeboronálja a XIX. század végének amerikai parasztjait és orosz diákjait, Bernie Sanderst és Donald Trumpot, Jacques Chiracot és Jean-Marie Le Pent, Nicolás Madurót és Jair Bolsonarót?

De a kétely kifejezése után azonnal figyelmen kívül hagyják, és egy ugyanolyan tipikus állítással folytatják: a populista veszély visszatért, és fenyegeti a pluralizmust és a demokráciát.^[i] Az elnyűtt lemez már több mint fél évszázada forog. Már 1967. május 20–21-én a London School of Economics and Political Science (LSE) meghívott egy csomó kutatót, hogy „meghatározzák, mi a populizmus”. Mivel nem jutottak dűlőre, a résztvevők, akiket akkoriban Mao Ce-tung és az el nem kötelezett országok gazdasági nacionalizmusa aggasztott, kijelentették: „Kísértet járja be a világot: a populizmus.” A jelenség korabeli meghatározása – egy olyan politika, amely egyesíti az elit elutasítását és a monolitikusnak tekintett népre hivatkozást, – nem visz bennünket előre, mert ide sorolná Emmanuel Macron francia elnököt is, aki szívesen használta ezt a fogást 2017-es kampánya során.

E tiszteletkör után lássuk a medvét. A szó kevesebbet mond azokról, akiket jellemez, mint azokról, akik egyre eszeveszettebben használják. A francia napisajtóban azoknak a cikkeknek a száma, amelyekben előfordul a végzetes szó, a 2015-ös 486-ról 2018-ban 1254-re emelkedett.^[ii] A kifejezés inflálódása az uralkodó osztályok nyugtalanságát tükrözi, amelyek szinte kisajátították a szó használatát. Egyébként ez egybeesett azzal az időszakkal, amikor a képviselői demokrácia szokásos ellentmondása újra éles fénybe került: amely a szövegekbe vésett népszuverenitás és a valóság, vagyis a művelt burzsoázia által gyakorolt napi kormányzás között feszül.

A 2008-as válság korbácsától sújtott alsóbb rétegek és a középosztályok dühe az urnáknál fejeződött ki – a Brexittel és Trump megválasztásával 2016-ban, a hagyományos pártok meggyengülésével és a konzervatívok megerősítésével Közép-Európában – sokkal egyértelműbben, mint a tüntetésekkel, amelyek viszont Franciaország utcáin jelentek meg erőteljesen a „sárgamellényesekkel”. És ez a düh sokkal inkább a jobboldalra húzott, mint a balra. A berlini fal leomlása óta először a szociálliberalizmus egy ellenséges modellel került szembe a saját tőkés világában: liberális a gazdaság területén, de konzervatív, sőt tekintélyelvű a társadalmi kérdésekben, és azt állítja magáról, hogy közel áll a néphez. De melyikhez?

Az erős emberek, akik a népnek a gazdasági liberalizmus elleni dühét és tiltakozását a szabadság értékei ellen fordítják

Az autoriter liberalizmus az ipar-kitelepítések által sújtott munkások, az „uberizált” alkalmazottak és a megszorítások nyomásában szenvedő középosztály valószínűtlen társadalmi konstellációján alapul. A populistának nevezett vezetők politikája abból áll, hogy a gazdasági liberalizmussal szembeni tiltakozás dühét a szabadság értékei ellen fordítják. A városi és diplomás elit célbevétele lehetővé teszi Donald Trumpnak és Orbán Viktornak (akik mindketten ki is veszik ebből a részüket), hogy egyesítsék támogatóik ellentétes érdekű csoportjait az arrogáns értelmiségiekkel szemben, akik évtizedek óta irányítják bolygónk ügyeit.

A fiók dupla fenekű: ahhoz, hogy a „populisták” kihasználhassák a lakosság más csoportjainak az iskolázott réteg elleni utálatát, az kellett, hogy ez az utálat tényleg mélyen gyökerezzen. Nem véletlen, hiszen az újságírók és a szakértők lelkesen ünnepelték az elmúlt évtizedekben azokat az átalakulásokat, amelyek elpusztították a munkások világát, idejétműltnak és meghaladottnak bélyegezve azt: „Társadalmunkban nincs hiány beszédben – magyarázta egy napon Pierre Rosanvallon szociológus. – Ellenkezőleg, megértésből van hiány” (France Culture, 2003. május 10.). Megérteni azt a visszautasítást, amelyet ők váltottak ki, az iskolázott szakemberektől — most rajtuk a sor— olyan szerénységet követelne meg, amely tényleg nem jellemző rájuk.

Ettől kezdve a populizmus elleni harc számukra a társadalmi hovatartozás jelzőjeként működik. „A jó helyre születettek és a diplomások számára a populizmus szó tökéletes. Egybefűzi mindazt, amihez nincs köztük: a rasszistákat és a vidékieket, a műveletleneket és a lemaradókat” – jegyzi meg ironikusan Thomas Frank társadalomkritikus.^[iii] Ez a nagy félelem a Mástól. Különösen azért, mert a média és a hatalom a népi osztályokat úgy mutatja be, mintha egy Donald Trump – Vlagyimir Putyin kettős által irányított nemzetközi játszma játékszeri lennének. A populizmus és a „hamis hírek” témája között levő kapcsolat egyébként sem veszélytelen. A képzett elit szemében a hamis hírek (fake news) a médiába átültetett populizmust jelentik: a fanatikusokat, akik félrevezetik a tudatlan embereket a közösségi hálózatokon. „A populizmus felemelkedése megnövelte az információ piacán a forgalomban lévő hamis pénzmennyiséget, amely, mint mindig, hajlamos

arra, hogy kiűzze a jót" – prédikálta egy francia napilap igazgatója, akinek a lapja évről-évre egyre kevesebb példányszámban kel el...^[iv]

A liberális demokráciák néhány védelmezője érzékelt a veszélyt. Az LSE (London School of Economics) igazgatónője, Minouche Shafik asszony figyelmeztetett a *Financial Times*-ban (2019. február 18.): „A populistáknak igazuk van: a rendszernek meg kell változnia.” Persze nem a kapitalizmusnak; de óvatosabbnak és okosabbnak kell lenni, és a munkásoknak nagyobb jövedelmi biztonságot kell adni, hogy végre ne szavazzanak rosszul. Yascha Mounk, aki Tony Blair Globális Változások Intézetében a „Megújítani a centrumot” programnak (ilyen címet aligha lehet kitalálni...) volt az igazgatója 2018-ig, sem mond mást. Azzal, hogy hosszú ideje nem veszik figyelembe a lakosság szavazását – ismeri el, – a mérsékelt vezetők lehetővé teszik, hogy „egy liberális, de demokrácia nélküli rendszer kerekedjen felül, és vegye át a hatalmat”. Azért, hogy elkerüljük az „antidemokratikus liberalizmus drámai átcsúszását antiliberális demokráciába”, fontos, hogy az uralkodó közbeszédet a tömegek számára érthető nyelven fogalmazzuk meg: beszéljünk mi is a hazafiságról és a patriotizmusról, de egy „befogadó” patriotizmusról, ítéljük el méltatlankodva a rendszer legkiáltóbb ellentmondásait...

A populista támadás után már írják a következő ideológiai korszak forгатókönyvét. A címe? „A demokrácia ellentámadásban”.

Fordította: Hrabák András

^[i] Ezekről a tipikus tiszteletkörökről l. Marco d'Eramo: [They, the People](#) [Ők, a nép], *New Left Review*, n° 103, London, 2017. január–február.

^[ii] *La Croix, La Tribune, Le Figaro, Le Monde, Le Parisien, Les Échos, Libération.*

^[iii] Thomas Frank: [The People, No](#) [A nép, nem], *The Baffler*, 2018. november.

^[iv] Laurent Joffrin: La lettre politique [Politikai levele], *Libération*, 2018. május 18.

Julian Assange, a betörhetetlen – egy hős, akire megadták a kilövési engedélyt

Juan Branco

A 2012 óta politikai menekültként Londonban, az ecuadori nagykövetségen tartózkodó Julian Assange-ot április 11-én kiadták a brit hatóságoknak. Ha kiadják az Egyesült Államoknak, akkor Assange nagy veszélyben van. Kényes dokumentumok millióit hozta nyilvánosságra, tehát azt a munkát végezte el, amit az újságíróktól várunk; vajon ezért hagyta cserben annyi kollégája?

2016. november 9-e van, Londonban alig hajnalodik. Egy száznyolcvannyolc centi magas, 45 éves ausztrál férfi a számítógépére görnyedve dolgozik. Egy téglapépület földszintjén, szakállát és őszbe hajló haját simogatva, tisztában van vele, hogy ma is, mint négy éve minden nap, mintegy ötven rendőr veszi körül, és ki tudja, hány titkos ügynök figyeli arra készen, hogy a legkisebb lehetőség esetén gyorsan beavatkozzon. Aznap választották meg Donald Trumpot Amerika 45. elnökének. Egy kissé beleremegett az egész világ. Az ecuadori nagykövetség környékén Londonban a mindennapok változatlanok.

Néhány hónappal korábban, a nyár kellős közén Julian Assange kijátszotta rabtartói figyelmét, és a világ legnagyobb hatalmának képébe vágta azt a sokezer e-mailt, amelyekből kiderült, miképpen manipulálta a demokrata párt vezetése az előválasztásokat annak érdekében, hogy Hillary Clintont juttassa előnyhöz ellenfele, a baloldali Bernie Sanders ellenében. Minden ellensége éberségét kijátszotta a világ legjobban őrzött embere, aki dühös arccal járkal föl-alá abban a lerobbant lakásban, amely Londonban az ecuadori nagykövetség tulajdonában áll. Egy szempillantás alatt a világ geopolitikai játszmájának középpontjába került. A földgolyó legismertebb politikai menekültje, akinek az a bűne, hogy hiteles információkat adott közre, megmutatta az erejét, megmutatta, hogy nem omlik össze. 2016 februárjában az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) ad hoc bizottsága elítélte az Egyesült Királyságot és Svédországot (ez utóbbi adta ki a nemzetközi elfogató parancsot), önkényesnek ítélte Assange fogva tartását, és a kiszabadítását követelte. Minden arra utalt, hogy szerencsés megoldás várható. Viszont Hillary Clinton kampányfőnöke, John Podesta e-mailjeinek nyilvánosságra hozatala olyan médiasokkot okozott, amely minden, a WikiLeaks mellett szóló ésszerű megnyilvánulást elfedett, beleértve Barack Obamának a Wikileaks melletti kedvező véleményét is. [\[1\]](#)

2017. május 19-én Baltazar Garzón, Assange védőinek vezetője óvatosan kíván előre haladni az ügyben. A svédek elálltak, lemondtak arról, hogy tovább üldözzék szexuális erőszakkal megvádolt ügyfelét. De a híres ügyvéd, aki lefogatta Augusto Pinochet-et, és harcolt az Al Kaida és George W. Bush ellen, jól tudja, hogy a legnehezebb még hátravan. Az ecuadori állam gyenge lábakon áll – az éves nemzeti jövedelem nem éri el az amerikai hadiipari kiadások egyhatedét sem.

A washingtoni nyomással szembeni ellenállás felőrölte az ecuadori államapparátus ellenállóképességét. Lenin Moreno, aki Rafael Correa után éppen az elnöki beiktatására készült, nem volt hajlandó találkozni Assange-zsal, a WikiLeaks pedig éppen akkor tette nyilvánossá a CIA (Central Intelligence Agency) digitális fegyverzetét, és ezzel de facto működésképtelenné tette a titkosszolgálat által kiválasztott célpontok elleni kalóztámadásokat. A dühös Trump-kormányzat ekkor jött rá, hogy Assange nem a szövetségese – akit esetleg képes lesz felfalni –, hanem egy elszánt disszidens, aki szemben áll vele.

A Wikileaks fegyvertényei

Amikor 2006-ban létrehozta radikális művét, amelyet WikiLeaksnek nevezett el, már jól ismert figura volt hekkerkörökben. De arra senki sem számított, hogy az angyalarcú fiatalember szervezi meg a történelem leghatalmasabb mértékű kiszivárogtatásait, hogy olvasói sorban megismerhetik a közel-keleti nagykövetségek piszkos játszmáit, Bassár el-Aszad rezsimjének titkait vagy az afrikai fővárosok oligarcháinak üzelmeit, és ki ne felejtjük a sorból a legmagasabb amerikai körök korrupcióját vagy az orosz titkosszolgálat és az „alvállalkozói” közötti kapcsolatokat. A WikiLeaks első publikációi komoly felfordulást okoztak akár a szcientológia kézikönyvéről, akár egy fontos svájci bank működéséről vagy a guantanamoi börtön belső szabályzatáról volt szó bennük. Az amerikai hadügyminisztérium szigorú vizsgálatot indított a szervezet ellen, amely vizsgálatot a WikiLeaksnek sikerült nyilvánosságra hoznia. Jelentős pénzügyi csalásokat fedett fel Izlandon, Kenyában felborult a 2007-es elnökválasztás, amint napvilágra került az esélyes jelölttel kapcsolatos titkos jelentés. De még hiányzik az az elem, amely végképp megalapozza reputációját.

2010 áprilisában egy különleges videó fogja eljátszani ezt a szerepet. A címe: *Collateral Murder (Járulékos gyilkosságok)*. Miközben semmitmondó offline szöveg fut a háttérben, civileknek és a Reuters újságíróinak amerikai és iraki fegyveresek által való meggyilkolását látjuk feketén-fehéren. Úgy vették fel az anyagot, mint egy videójátékot, a háttérben halljuk a gyilkosok nevetését – a vérfürdő a nyugati szerkesztőségekben valóságos sokkhatást keltett. Találva érezték magukat, elkezdtek úgy nyilatkozni, mintha akkor fedeznék fel az amerikaiak által 2001 óta folytatott közel-keleti „tisza háborúk”

valóságos természetét, azokét a háborúkét, amelyeket nagy többségük támogatott. Assange hónapokon keresztül háborús és emberiség elleni bűnök ezreit hozta nyilvánosságra – az „Afghanistan War Logs” [Afganisztáni háborús naplók] és az „Iraq War Logs” [Iraki háborús naplók] keretében a WikiLeaks honlapján – az egyébként mély válságban lévő média, konkrétan a legnevesebb nyugati szerkesztőségek közreműködésével. Assange híre az egész világot bejárta.

„Vér tapad a kezéhez”

Miközben számos intézmény díjakat adományoz neki az Amnesty Internationaltól a *Time*-on és a *The Economist*on át a *Le Monde*-ig, a WikiLeaks több tízezernyi hadijelentés, majd 243 270 diplomáciai távirat publikálását indítja be. Ezek felfedik a Washingtonhoz közeli arab rezsimek mérhetetlen korrupcióját, és 2011-ben, már néhány nappal Zine El-Abidine Ben Ali bukása előtt lobogtatták az információs anyagokat a tunéziai tüntetők. Clintonnénak, aki akkoriban Obama elnök külügyminisztere volt, körútra kellett utaznia, hogy az Egyesült Államok sajnálatát fejezze ki szövetségeseinek.

Egyetemek és médiák rohanják meg az archívumokat az egész világon, hogy visszamenőleg megmagyarázhasanak néhányat az elmúlt évek jelentősebb eseményei közül. Eljárások ezreit indítják a bíróságokon a WikiLeaks adataira támaszkodva. A honlap partnerei most már kezdenek nyugtalanodni. Zavarba ejti őket ez a működési mód, amely fittyet hány arra „a vérszerinti rokonságra”, amely elvileg az újságírókat a forrásaikhoz köti. Igaz ugyan, hogy követniük kellene az új Hermészt (az istenek hírnökét), helyette hagyják, hogy növekedjen a feszültség, amely majd a végleges szakításhoz vezet közöttük.

Már 2010. július 30-án megjelennek – még olyan újságokban is, amelyek egyébként kötődnek ^[2] a WikiLeakshez – azok az első cikkek, amelyek szerint Assange-nak „vér tapad a kezéhez”. Miközben az amerikai külügyminisztérium több mint kétszáz diplomatából álló csapatot bíz meg azzal, hogy fojtsák el a WikiLeaks-jelenséget, Svédországban szexuális erőszak vádjával illetik Assange-ot, megnyitva az utat egy hat éven át tartó jogi zűrzavarhoz, amelybe a sajtó egyre mélyebben süllyed bele. Akkor következik be a szakadás, amikor a WikiLeaks elhatárolódik azoktól a cenzúramódszerekről, amelyeket a média a diplomáciai táviratokra alkalmaz. Az amerikai hírszolgálatokon egymást követik azok a megszólalók, akik a szervezet vezetőjének „minden áron” való letartóztatását követelik, Donald Trump 2010-ben még a kivégzését is meglengette. ^[3] Amikor Assange-ot 2010 decemberében letartóztatják Londonban, már nem számíthat azok támogatására, akik korábban ünnepelték.

Hét és fél évvel később, 2018. június 28-án Michael Pence amerikai alelnök találkozik Lenin Moreno elnökkel Quitóban. Ekkor végeztik be a szakítás Assange és Ecuador között. Minden várakozással szemben Rafael Correa elnök utódja azon dolgozik, hogy kihátráljon a megörökölt kötelezettségből, ^[4] és kéri az USA pénzügyi támogatását. Michael Pence a kezét dörzsöli. Néhány hónappal korábban az amerikai igazságügyminiszter, Jefferson („Jeff”) Sessions elsőrendű prioritásnak nevezte Assange letartóztatását. Már 2017. van, a későbbi külügyminiszter, Michael Pompeo, aki akkor még a CIA igazgatója volt, áprilisban „nem állami ellenséges titkosszolgálatnak” minősíti a WikiLeaks-et. Assange tényleg vállalja azt a kockázatot, hogy szembeszáll Trumppal, mint ahogy korábban Hillary Clintonnal is szembeszállt, mikor pedig őt tartották esélyesnek.

Miközben az Egyesült Államok elnökének elszigeteltsége miatt gyakran kerül szembe a saját kormányzatával – a diplomáciaival és a katonáival, amelyek költségvetésük és hatáskörük csorbitásától tartanak –, Assange kényelmes váltópénznek bizonyul abban a harcban, amelyet Donald Trump folytat a „mély állammal”. A Lenin Moreno törvénytelen meggazdagodását bemutató WikiLeaks-információk után az ecuadori elnök maga is késznek mutatkozik a kompromisszumra? Hamarjában kereskedelmi, gazdasági és katonai megállapodások jönnek létre, és Assange sorsa megpecsételődik. Ecuador 10,2 milliárd eurónyi kölcsönt kap az amerikai befolyás alatt álló nemzetközi pénzügyintézetektől (Világbank, Nemzetközi Valutaalap).

Assange ekkor megérti, hogy az ecuadori nagykövetségen meg vannak számlálva a napjai. Én magam kértem az Élysée-t, hogy lépjen közbe egy emberért, akinek a gyermeke Franciaországban él, és aki jelentős szolgálatokat tett országunknak egyebek között azzal, hogy 2015-ben feltárta az amerikai titkosszolgálatok folyamatos kémkedését a francia köztársasági elnökök és az olyan állami vállalatok ellen, amelyek 200 millió dollárnál nagyobb értékű pályázatokban vettek részt. De az Élysée-palota lakói nem hajlandók közbelépni.

Nyilvánosságra kerülnek az üzelmeik

Amikor Assange-ot 2019. április 11-én elfogták az ecuadori nagykövetségen, minden, a menedékjoggal kapcsolatos nemzetközi jogi egyezmény sérült. A nagy nyugati szerkesztőségek, mint a *Washington Post*, a *Le Monde*, a *Guardian* és a *The New York Times* rémülten és ellenségesen reagált. Az a tény, hogy egy újságíró hét éven át tartanak fogva egy húsz négyzetméteres, a szabad levegőtől és a napsugártól elzárt helyen, a legteljesebb elszigeteltségben, kínzáshoz közeli életkörülmények között csak azért, mert a munkáját végezte, már nem hatja meg őket. Assange hiába jelenik meg legyengülten, a magánytól megtépázott arccal, már nem tekintik maguk közül valónak.

Egy naiv lélek különösnek találhatja, hogy az az ember, aki nyilvánossá tette a XXI. század számos igen jelentős bűnét, ennyire magára maradhasson, amikor szolidaritásnak kellene mutatkoznia mellette. Aki lépésről lépésre valóságos nyomorban építette fel a politikai hatalmi eszközök legfontosabb könyvtárát, és aki ráadásul olyan sikerrel járt ebben, amilyenre konkurensei közül egyik sem volt képes: tizenhárom év alatt dokumentumok millióit publikálta anélkül, hogy egyetlen hamis információt tett volna közzé! És a *Le Monde*-ot ez sem akadályozta meg abban, hogy illet állítson: „Julian Assange nem az emberi jogok barátja”, [5] a Médiapart a „hanyatlását” emlegeti, [6] a *The Economist* pedig örömet fejez ki amiatt, hogy börtönbe vetették. [7]

Hogy megértsük a médiavilág szakadását, számba kell vennünk, hogy a modern újságírás burzsoá keretek között működik az információ piacának kebelén belül, ahol a konkurenciával vívott harc kimenetelének a hatalomhoz való közelség az egyik fontos tényezője. Különböző modellek élnek egymás mellett. Az olyan médiák, mint a Médiapart Franciaországban, látszólag átlépik a hatalmi korlátokat, és tényfeltáró újságírást művelnek, megmutatják az övön aluli ütések és az áruást, viszont nem kérdőjelezzik meg azt a rendszert, amelybe ők maguk is illeszkednek. Ebben megegyeznek azokkal a tiszteletre méltó újságokkal, mint a *Le Monde*, a *Guardian* vagy a *The New York Times*.

Assange szakított ezzel a két modellel. Egy „tudományos újságírás” lebegett a szeme előtt, ezért eltávolodott e kétféle mintától, amelyeket összejátszóknak tartott. Minél fontosabb információkat tett közzé, annál inkább távol tartotta magát mindenféle hatalmi apparátustól. Elegendőnek tartotta, hogy a szigorúan kiválogatott és elemzett forrásokból származó információkat átfuttassa egy névtelenítő (anonimizáló) platformon, amelynek egyedül ő ismerte a kulcsát. Minden, a WikiLeaksen megjelent információ mögött ott található a nyers forrás, amely mindenki számára hozzáférhető és ellenőrizhető. Ezáltal megszüntette azt a privilégiumot, amelyet az újságíró kaszt a magáénak tartott.

Egy ilyen fellépés, amely a kollektív intelligenciára épít, felrúgja a mai idők alapelveit. A nyilvánosságra hozott információk közvetlen hatásán túl lehetővé tette egy közös – minden cinkosságtól idegen – kritikai látásmód megjelenését. Azáltal, hogy a WikiLeaks valamiféle metamédia lett, a teljes konkurenciát letarolta, és kegyetlen féltékenységet keltett.

Assange eljárásának radikalizmusa nem ad lehetőséget kompromisszumra a fennálló intézményekkel. Fenyegető tehát egy olyan médiatérben, amely hozzászólt az uralkodó erők közelségéhez és az ebből fakadó kényelemhez. Ráadásul a hagyományos hatalom állandó félelemben él, hogy nyilvánosságra kerülnek a különböző üzelmei.

Miután az ausztráliai *outsider* akarata ellenére ellenálló lett a nyugati világban, természetesen hullanak rá a megszokott vádak: erőszakos nemi közösülés, antiszemitizmus, összeesküvés, sőt azzal is megvádolták, hogy az orosz titkosszolgálatok hűbéreseként dolgozik. Nyolc évvel azután, hogy hirtelen hősként bukkant fel, letartóztatásakor egyesek számára „a nyilvánosság abszolutistája” [8] lett, míg mások a szabadságjogok ellenségének gondolják. [9]

Az elkeseredett küzdelem tizenhárom éve – kronológia

2006. december. Julian Assange és néhány tucat aktivista létrehozta a WikiLeaks-et. Az **2010. április 5.** A WikiLeaks első berobbanása, amikor is nyilvánosságra hoztak egy tizenhét perces videót Collateral Murder (Járulékos gyilkosságok) címmel, amely az amerikai hadsereg által elkövetett gyilkosságokat mutatta be civilek és újságírók ellen, Irakban.

2010. július 25. A honlap több mint 90 000 titkos dokumentumot tesz közzé az afganisztáni háborúval kapcsolatban.

2010. október–november. Több nagy hírlappal együttműködve a WikiLeaks online hozzáférhetővé tesz 400 000, az iraki háborúval kapcsolatos hivatalos feljegyzést és 250 000 amerikai diplomáciai táviratot, amelyek közül a legrégebbi 1966-ban kelt. 2013-ban kémkedés vádjával harmincöt év börtönre ítélték Chelsea Manning amerikai politikai elemzőt, akit a kiszivároztatásával vádoltak. 2017-ben kiengedték, de újra börtönbe került, mert nem volt hajlandó a WikiLeaks ellen tanúskodni.

2010. november 18. Svédország nemzetközi elfogató parancsot ad ki a WikiLeaks alapítója ellen, szexuális erőszakkal vádolják.

2010. december 7. Assange megadja magát a brit rendőrségnek, letartóztatják. Végül kaució ellenében kiszabadul, de elektronikus karperecet kell viselnie.

2012. június 19. Assange Londonban menedéket kap az ecuadori nagykövetségtől, az országot akkor Rafael Correa vezeti.

2016. február. Az ENSZ egyik munkabizottsága Assange fogva tartását önkényesnek nyilvánítja.

2016. július 22: A WikiLeaks több mint 20 000 e-mailt hoz nyilvánosságra, amelyek arról beszélnek, hogyan manipulálta a demokrata párt az előválasztásokat annak érdekében, hogy Bernie Sanderssel szemben Hillary Clintont hozza kedvezőbb helyzetbe.

2016. október. Az amerikai elnökválasztás előtt néhány héttel WikiLeaks Clintonné kampánystábjának több tagjától származó e-maileket hoz nyilvánosságra.

2017. április 21. Jefferson („Jeff”) Sessions, akkori amerikai igazságügyi miniszter Assange letartóztatását az Egyesült Államok egyik prioritásaként nevezi meg.

2017. május 19. Svédország nem ad helyt a benyújtott kérelemnek, lezárja az aktát, de a dossziét 2020 augusztusáig újra fel lehet nyitni.

2019. április 11. Lenin Moreno, Ecuador 2017-ben megválasztott elnöke visszavonja az Assange-nak adott politikai menedéket, és a brit hatóságok elfogják őt a nagykövetségen. Az Egyesült Államok „informatikai kalózkodás” vádjával a kiadatását kéri.

A szerző, Juan Branco ügyvéd, tagja a Julien Assange-t védő jogászteamnek.

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[1] Obama utolsó sajtókonferenciája a Fehér Házban, 2017. január 18.

[2] David Leigh: [“WikiLeaks ‘Has Blood on its Hands’ over Afghan War Logs, Claim US Officials”](#) [„A WikiLeaksnek »vér tapad a kezéhez« az Afganisztáni háborús naplók kacsán – állítják amerikai hivatalos személyiségek”], *The Guardian*, Londonon, 2010. július 30. Cf. [“The Guardian’s War on Assange”](#) (<https://theguardian.fivefilters.org/assange/>). A brit napilap azt is állította – bizonyíték nélkül –, hogy találkozott Trump kampányfőnökével Londonban. Egyébként erre a pontatlan állításra sosem tért vissza.

[3] Nick Collins: [WikiLeaks: Guilty Parties “should Face Death Penalty”](#) [WikiLeaks: A bűnös félnek „halálbüntetéssel kell szembenéznie”], *The Telegraph*, London, 2010. december 1.

[4] Lire Franklin Ramírez Gallegos: [En Équateur, le néolibéralisme par surprise](#) [Ecuador: a meglepetésszerű neoliberalizmus], *Le Monde diplomatique*, 2018. december.

[5] [« La trajectoire ambivalente de Julian Assange »](#), [Julian Assange ambivalens röppályája], *Le Monde*, 2019, április 14–15.

[6] Jérôme Hourdeaux: [Julian Assange, l’histoire d’une déchéance](#) [Julian Assange, egy bukás története], *Mediapart*, 2019, április 11.

[7] [“Julian Assange: Journalistic Hero or Enemy Agent?”](#) [Julian Assange:

Hős újságíró vagy idegen ügynök?], *The Economist*, London, 2019. április 12.

[8] [« La trajectoire ambivalente de Julian Assange »](#) [Julian Assange ambivalens röppályája], *Le Monde*, 2019, április 14–15.

[9] [« Profession journaliste », rencontre avec Fabrice Arfi](#) [„Foglalkozása: újságíró”, találkozás Fabrice Arfival], Bibliothèque publique d’information, Párizs, 2019. április 17.

Spanyolország választott, a Podemos helyzete bizonytalan

José Ant3nio Garc3a Simon 3s Jaime Vindel

Nemr3g m3g 3gy t3nt, hogy minden 3j spanyolorsz3gi szavaz3s a *Podemos* fellend3l3s3t er3s3ti. Mindazon3ltal kevesen j3solt3k a p3rt el3ret3r3s3t az 3prilis 28-i 3lt3l3nos v3laszt3sokon. Hogyan magy3r3zhat3 annak a form3ci3nak a visszaszorul3sa, amely olyan rem3nyt kelt3 volt az eur3pai progresszi3 h3vei sz3m3r3ra?

3gy t3nt, hogy az 3t 3vvel ezel3tt a semmib3l l3trej3tt *Podemos* („K3pesek Vagyunk”), a cs3csok (3s Spanyolorsz3g) megh3d3t3s3r3 t3rekv3 p3rt 3talak3tja a politikai k3zbesz3det 3s az eg3sz politikai 3letet. 3t 3vvel k3s3bb senki sem hisz m3r a be3g3rt gyors gy3zelemben, a p3rtot a kor3bban eg3s3gesen elutas3tott politikai mez3nybe val3 belesimul3s fenyegeti. A p3rt jelenlegi visszaszorul3sa vajon a hasonl3 politikai harcokra jellemz3 szakaszt jelenti-e vagy a l3trej3ttekor megl3v3 fesz3lts3gek fokoz3d3s3t?

Amikor 2014. janu3r 17-3n a *Podemos* berobb3n a spanyol politikai sz3nt3rre, alap3t3oinak sz3nd3kai szerint a v3rosok tereit 2011 m3jus3ban [\[1\]](#) elfoglal3 *Los Indignados* (A Felh3borodottak) mozgalm3nak *val3s demokrac3a* ir3nti k3vetel3seit viszi tov3bb. K3vetel3sei jelszavak 3s javaslatok sz3les sk3l3j3t tartalmazz3k, a k3z3s nevez3: a Franco-diktat3r3b3l (1936–1977) a liber3lis demokrac3i3ba val3 3tmenetbe vezet3 3tr3l sz3rmaz3 politikai (3s kisebb m3rt3kben gazdas3gi) rendszer megk3rd3j3lez3se. A rendszer elutas3t3sa nagy vonalakban k3t k3l3nb3z3 projekt k3r3l szervez3dik: egyik a rendszer megjav3t3s3t c3lz3 t3rekv3s, m3sik a t3rsadalom 3talak3t3s3nak sz3les 3rtelemben vett sz3nd3ka. Megreform3lni vagy 3talak3t3ni: „A k3t opci3 k3zti fesz3lts3g a tov3bbiakban a p3rton bel3li vit3kban fejez3dik ki” – jelenti ki Brais Fern3ndez politol3gus, a *Viento Sur* szerkeszt3s3gi titk3ra, aki tagja az Anticapitalistes nev3 trockista szervezetnek, amely a *Podemos* egyik alap3t3 mozgalma volt.

A *Los Indignados* els3 ir3nyzata sz3m3r3ra a „politikai szerepl3k meg3j3t3sa volt a priorit3s” – fogalmazza meg Brais Fern3ndez. Az utcai megmozdul3sok bizonyos m3rt3kben a zs3kutc3ba ker3lt k3z3poszt3ly keser3s3g3t fejezik ki, mivel t3rsadalmi felemelked3s3k rem3ny3t els3p3rte a 2008-as v3ls3g. A hatalmon l3v3 Spanyol Szocialista Munk3sp3rt (PSOE), amely az 3tmenet ut3ni Spanyolorsz3gban a halad3 elk3pzel3sek f3 megtestes3t3je volt, a megszor3t3sok politik3j3t v3lasztotta. Ezt a d3nt3st jelk3pezi az Alkotm3ny 135. cikk3nek 2011. augusztus 23-i m3d3s3t3sa „a k3lts3gvet3si stabilit3s garant3l3sa c3lj3b3l”. 3rtsd: az 3llamad3ss3g visszafizet3s3nek felt3tlen priorit3st kell biztos3t3ni.

Fiatal politikusok, 3j st3lus

A Spanyol Szocialista Munk3sp3rt megfizette ennek a d3nt3snek a politikai 3r3t, amikor elvesztette az ugyanezen 3v november3ben tartott t3rv3nyhoz3i v3laszt3sokat. Az 3j parlamenti t3bbs3g 3s Mariano Rajoy korm3nya (jobboldali konzerv3t3v N3pp3rt, PP) tov3bb cs3kkentette a szoci3lis kiad3sokat. A *Los Indignados* szem3ben ez egy3rtelm3en a spanyol demokrac3a m3k3d3sk3ptelens3g3t jelenti.

K3t egyetemi okt3t3, Iñigo Errej3n 3s Pablo Iglesias vezet3s3vel a *Podemos* erre a t3rsadalmi el3gedetlens3gre 3p3t. A p3rt hamarosan a 25 3s 35 3v k3z3tti egyetemet v3gzett v3rosi szavaz3k favoritja lesz. Sokuk szerint a *Podemos* jelenti a v3gyott 3j politika egyed3li megtestes3t3j3t, fiatal arcokkal 3s tiszteletlen st3lus3val.

A *Los Indignados*on bel3l l3tez3 m3sod3k nagy, radik3lisabb hull3m szerint a mozg3s3t3st a politikai szocializ3ci3 terei (a t3meggy3l3sek, a s3trak, a tal3lk3z3sok stb.) 3s kiterjedt volta jellemzi, ami lehet3v3 teszi a spanyol politikai 3s gazdas3gi rendszer m3lyebb kritik3j3t. A politikai oszt3ly elutas3t3sa itt k3l3nb3z3 form3kat 3lthet: az 3n3ll3sul3s sz3nd3ka k3z3s 3letform3k 3s vitatkoz3 k3z3ss3gek kialak3t3s3val, a digit3lis demokrac3a fejleszt3s3vel, a k3pvisel3k visszah3vhat3s3g3nak ig3ny3vel stb. 3gy v3lik, hogy egy-egy v3rosr3szben szervezett t3meggy3l3seken 3t lehet tenni a gyakorlatba ezeket a sz3nd3kokat 3s ak3r egy 3j t3rsadalom alapjait is megvetni. Ennek a hull3mnak a h3vei elvetik a politikai 3s a gazdas3gi szf3ra k3z3z3tti k3l3nb3s3gt3telt, meg vannak ugyan3s gy3z3dve a k3z3tt3k lev3 szoros kapcsolatr3l.

A *Podemos* megpr3b3lja egyes3teni ezeket a sz3tsz3rt er3ket. A szimpatiz3ns k3r3k igyekeznek fel3leszteni a „felh3borodottak” helyi gy3l3seinek eredeti hangulat3t, amelyek 2014-ben a kifulladás jeleit mutatt3k. L3trej3tt3kkor ezeknek a szocializ3ci3s tereknek az volt a c3ljuk, hogy helyi be3gy3z3d3si lehet3s3geket 3s politikai vezet3k k3pz3s3re alkalmas k3rnyezetet biztos3tsanak. Ezekbe a k3r3kbe azonban bef3r3k3ztek az *Anticapitalistes* h3vei, ez3rt a *Podemos* emiatt aggd3d3 vezet3s3ge ink3bb minden t3nyleges hatalmat megvont t3l3k. A hatalomkoncentrac3i3 folyamata 2017 febru3rj3ban fejez3d3tt be a p3rt m3sod3k Polg3ri Gy3l3se alkalm3val, ami meger3s3t egyfajta demokratikus centralizmust, amelyben a k3r3knek kisebb s3lyuk van a legfontosabb d3nt3shoz3tali szervekben.

A 2015-ös általános választások lehetőséget kínálnak olyan tényleges tevékenység elindítására, amely prioritásként ajánlja az online részvételt különböző szavazási, vita- vagy programalkotási platformokon, például a *Reddit*en vagy az *Appgreen*. A karizmatikus Pablo Iglesias nézettségi rekordokat ér el, ami nagy siker, hiszen demokráciafelfogása kulcsszerepet szán a médiának.

Az Ernesto Laclau és Chantal Mouffe^[ii] által elméletbe foglalt populista stratégiát követve a *Podemos* a gazdasági oligarchia és a politikai osztály kritikáját „az emberek” és „a kaszt” antagonizmusának formájában fejezi ki, abban a reményben, hogy így elsöpri a hagyományos bal–jobb tengelyt. A pénzügyi válság és a korrupt politikai-gazdasági vezető réteg leleplezése képezi a tiltakozás központi elemét a *Podemos* ideológusai által a „78-as rezsimnek” nevezett jelenségnek – utalva ezzel a Franco- rendszer vége után 1978-ban elfogadott alkotmányra. A bal–jobb felosztás eltörlése azonban sikertelen. 2015-ben a közvélemény-kutatások növekvő népszerűséget jeleznek a *Ciudadanos* (Polgárok Pártja) számára – amelyet a Sabadell Bank elnöke, Josep Oliu gyorsan „jobboldali Podemósként”^[iii] minősít. A *Ciudadanos* a politikai palettát alkotó pártokat két tengely körül elhelyezkedő négy erővé csoportosítja át: bal–jobb tengely (*PSOE–Podemos*, szemben *PP–Ciudadanos*), és új–régí politika tengely (*Podemos– Ciudadanos*, szemben *PSOE–PP*).

A populista stratégiát Iñigo Errejón dolgozta ki, Pablo Iglesias sokáig támogatta, a lakosság körében is visszhangra talált: hozzájárult egy széles körben elterjedt kritikához a hagyományosan nehézkes, merev baloldalt illetően, amely gyakran képtelen megérteni a „felháborodottak” mozgalmát, és túlzott mértékben alkalmaz politikai zsargont. A 2011. novemberi általános választások során az *Izquierda Unida* (Egyesült Baloldal) – amelynek kemény magjához tartozik a Spanyol Kommunista Párt (SKP) – nem tudta választási erővé váltani a frissen alakult *Los Indignados* mozgalmat: jelöltje Cayo Lara a szavazatok 7%-át kapta, messze elmaradva Julio Anguita 1996-ban elért 10,5%-os történelmi rekordjától.

Azonban ennek az iránynak a folytatása során a *Podemos* vezetői hibákat követtek el, amelyek további sikertelen lépésekhez vezettek. Túl könnyedén tekintették „elitistának” a képzett politikai aktivistákat, akiknek állítólag túl sok tapasztalatuk van. A *Podemos* vezetősége megakadályozta, hogy demokratikus szervezetet állítsanak fel mind az információáramlás és a döntéshozatal terén, mind pedig a különböző irányzatok képviselőit illetően. A gyakorlatban a populista attitűd jellemzője, hogy rendkívül bizalmatlan az aktivistabázissal szemben; ez azzal jár, hogy a karizmatikus vezetés által hozott döntések egyszerű közvetítését bízzák rájuk, s a vezetés szinte autoriter jellegű, hajlamos a vitákat online szavazásokra bocsátani.

Az Iñigo Errejón és Pablo Iglesias közötti egyetértés a 2016. júniusi általános választásokig tart. Iglesias, figyelmen kívül hagyva Errejón fenntartásait, úgy dönt, hogy az *Izquierda Unidával* lép szövetségre. Alberto Garzón vezetésével a megújult párt azokat bátorítja, akik az *Unidos Podemos* (Együtt Képesek Vagyunk) parlamenti tömörülés kialakításával remélik megelőzni a PSOE-t, a legfőbb baloldali erőt.

Egyre szélesebb szövetség

Ennek a szövetségnek az a célja, hogy felélessze az „eurokommunista” stratégiát, amelyet az Olasz Kommunista Párt (OKP) alakított ki az 1970-es évek elején. Iglesias többször hangoztatta, hogy szükség van egy „új történelmi kompromisszumra”, utalva itt az OKP főtitkárának, Enrico Berlinguernek akkori doktrínájára, aki Olaszország intézményi stabilitását a Kereszténydemokráciával kötött egyezmények által igyekezett biztosítani.^[iv] Arról lenne szó, hogy nyomást gyakoroljanak a PSOE kormányzati tevékenységére, koalíciós kormány lehetőségét tervezik, és készülnek az állam bekebelezésére, ha annak eljön az ideje. Iglesias szemében a koalíciós logika együtt járna egy osztály alapú vízió elmélyítésével – így feléleszti azt a felfogást, amely szerint a társadalom eltérő érdekekkel jellemezhető osztályokból áll. Az új stratégia alapjául az a gondolat szolgál, hogy vége a 2011-ben indult konjunktúrának: a társadalom hozzászókkott a gazdasági válságokhoz, és haragját csak egy új recessziós időszak válthatja ki. Így végül a *Podemos* veszi át a nemrégiben az *Izquierda Unida* által betöltött szerepet. Egyes vezetőit is magába olvasztja, valamint a Kommunista Ifjúság volt tagjait (ebben a szervezetben formálódott politikailag Iglesias is), például Irene Monterot, az *Unidos Podemos* parlamenti tömörülés szóvivőjét.

Iglesias osztály alapú víziója szakítást jelent Errejón populista vonalával. Errejón úgy véli, hogy ez a „baloldali” visszavonulás a *Podemos* meggyengülésében nyilvánul meg egy olyan társadalomban, ahol a szavazás alig fejezi ki a társadalmi osztályhoz való tartozást.

Ahelyett, hogy az ideológiai hovatarozás szakadékeit mélyítsék, valamint figyelembe véve, hogy a *Podemos* területileg nincs eléggé beágyazva ahhoz, hogy valódi aktivista bázist építhessen ki és tartson egyben, Errejón néhány kulcsszó köré fejleszteni ki a politikai harcot: ilyen a haza gondolata, sőt maga Spanyolország, amelyet kisajátított a jobboldal, és általában elvetett a baloldal a Franco-diktatúrára való asszociáció miatt. Jorge Moruno szociológus, a *Podemos* társalapítója és az Errejón-vonal tagja, így magyarázza nekünk: „az országról új víziót kell létrehozni és támogatni, egy új találkozás lehetőségét Spanyolország népei között”. Azaz Spanyolország többnemzetiségi jellegének elismerését.

Mi a célja Iñigo Errejónnak? Megszólítani a legkülönfélébb néprétegeket: a középosztály elszegényedő részét (önfoglalkoztatók és szabadfoglalkozásúak); egy új politika híveit, akiket *szerehetőnek* minősít, szemben Pablo Iglesias kemény állásfoglalásaival (amely inkább a *Ciudadanos* liberalizmusának egyes rétegeit célozza meg); valamint a PSOE-ben csalódottakat (amely párt mindazonáltal megtartotta a segéd munkások és a munkanélküliek egy részének támogatását).^[v]

A körülmények azonban már mások, mint 2014-ben. A hazai szinten a „felháborodottak” által kiváltott hullám „populista időszaka” visszaszorulóban van, és most az elfeledés és a reakciós irányzat között ingadozik. A reakciós irányzat felé csúszást erősíti a Vox megjelenése az andalúziai regionális választások során (a múlt év decemberében a szavazatok 11%-át szerezte meg); a szélsőjobboldali párt a Franco-rezsim rehabilitációját összeköti a „genderideológia” elleni tiltakozással, az utóbbi évek erősödő feminizmusának körülményei között.

A populista stratégia nem idegen attól a tényről, hogy a *Podemos*nak nem elég nagy a tömegbázisa. Errejón jelentőséget tulajdonít a szakértelemnek, ezért alábecsüli a társadalmi mozgalmak szerepét. „Mit gondol, milyen mértékben segíthetik kormányzását a tömegmozgalmak?”, kérdezte tőle 2014-ben egy újságíró. Válasz: „Őszintén szólva nagyon kevésbé, mert az ellenállás kultúrája hatja át őket, emiatt úgy vélik, nem is kell azon gondolkodniuk, mit kellene tenni.”^[vi] A társadalomba való beágyazódás helyett inkább a *gazdasági oligarchiát* elutasító vállalkozókkal keresi a megegyezést. E terve miatt felmerül a kérdés: meddig lehet folytatni egy ilyen szövetkezési játékot, amennyiben hatalomra jut?^[vii]

Ami Iñigo Errejónnak a jelöltállítás felfogását illeti, túlnyomó mértékben profi politikusokat szerepeltet. Így van ez a Más Madrid platform esetében is, amelyet a májusi regionális választásokra tekintettel hoztak létre. A struktúra Errejón sorsát hozzáköti Manuela Carmena asszony, Madrid polgármestere, a 70-es évek óta politikai szerepet vállaló ügyvéd nő sorsához. Ez a kapcsolat véglegesítette a *Podemos* szakadását annak következtében, hogy Errejón nem volt halandó alávetni magát a párt vezetése által szorgalmazott szoros ellenőrzésnek. A három év óta vívott harc legutóbbi fejleménye, hogy a Más Madrid és a *Podemos* külön indul. Bizonyos mértékben Errejón tehát maga is áldozatul esett annak a hierarchikus struktúrának, amelynek 2014 októberében, a *Podemos* első Polgári Gyűlésén az egyik fő létrehozója volt.

A *Podemos* problémái nem magyarázhatók csupán a belső harcok miatti szakadással. A *Vox* berobbanásának oka az a kataklizma volt, amit a katalán kérdés váltott ki a spanyol politikában. Néhány nappal a Katalónia függetlenségéről 2017 októberében tartott népszavazás után (amelyet brutális rendőri beavatkozás árnyékolt be), VI. Fülöp király televíziós beszédében a válság miatti teljes felelősséget a katalán függetlenségért harcolókra hárítja, és marginalizálja a *Podemos*hoz hasonló erőket, amelyek támogatták a népszavazást. Hirtelen feltűntek a spanyol zászlók az erkélyeken, ez a konzervatív erők visszatértét jelzi.

A különféle botrányok miatt a jobboldal nem őrizheti meg hatalmát: a PP nagy korrupciós botrányba keveredett. 2018 júniusában távoznia kell Mariano Rajoy miniszterelnöknek, aki ellen bizalmatlansági indítványt kezdeményez a PSOE főtitkára, Pedro Sanchez, egyetértésben a Baszk Nacionalista Párttal (PNV), továbbá katalán pártokkal és a *Podemos*szal. A rövid ideje kormányzó szocialistáknak nem sikerül azonban konszenzusos megoldást találni a területi válságra, és óvatos álláspontot foglalnak el az *Unidos Podemos* által felvetett szociális kérdésekben (bár tavaly decemberben a minimálbér 22%-os emelését jelentették be).

Ebben a helyzetben a „pablisták” és az „errejonisták” megpróbálják a katalán válság szociális és nemzeti változóit egyesíteni, miközben a jobboldali formációk (PP, *Ciudadanos*, *Vox*) épp fordítva, igyekeznek ezeket különválasztani. Az osztályokra alapuló stratégia hangsúlyozza a dolgozó osztályok területi átfedtségét. A populista stratégia szerint hirdetni kell az azonosságot a nép, az állam és a nemzet között, így el lehet majd érni az 1978-as alkotmány megújítását. A konzervatívok ellenzése dacára, elismerték a lakosság szociális jogait, és megakadályozták az autonóm közösségeknek átadott hatáskörök újra központosítását.

A görög példa

A világ is megváltozott a *Podemos* létrejötte óta. Akkoriban vezetői szívesen fejezték ki csodálatukat a Venezuelában zajló bolivari folyamat kapcsán. Az ott uralkodó politikai-gazdasági káosz most terhet jelent Iglesiasnak és Errejónnak, bár mindketten hangoztatták távolságtartásukat Nicolás Maduro kormányától.

Még meghatározóbb tény: a Brüsszel és Athén közötti konfliktus kimenetele 2015-ben. A Szirizának európai „partnerei” felszólítására végrehajtott kapitulációja figyelmeztetésként szolgált: egyre távolodik annak a lehetősége, hogy Dél-Európában ellenállás alakuljon ki a neoliberalizmussal szemben. Ezt az érzést erősíti a reakciós erők előretörése Kelet-Európában és az Egyesült Államokban.

A nemzetközi környezet segíti a spanyol politikai szinten eddig kevésbé látható szélsőjobb előretörését, a többi konzervatív formáció (PP, *Ciudadanos*) radikalizálódását, és csökkenti a *Podemos* számára rendelkezésre álló mozgásteret, hogy felélessze a változás reményét, amely alakulásakor megelőzte létrejöttét. A 2015 óta Madrid, Barcelona, Valencia, Cadiz, La Coruña és Zaragoza^[viii] irányítása során szerzett tapasztalatok kettős értelmezésre adnak lehetőséget. Lehetővé tették azon ismeretek megszerzését, amelyek elengedhetetlenek az intézmények felelős vezetéséhez; egyidejűleg a magukat „különbözőeknek” tartó pártok normákhoz való igazodását. Amennyiben ezen önkormányzatok megmaradnak az eddigi irányítás alatt, az hatással lehet helyi szinten, de nem elegendő az elit kiváltságainak megnyirbálásához.

A szerzők, José Antonio García Simon és Jaime Vindel közül az utóbbi író, a madridi Complutense egyetem oktatója.

- [i] Raúl Guillén: Alchimistes de la Puerta del Sol [A Puerta del Sol mágusai], *Le Monde diplomatique*, 2011. július.
- [ii] Razmig Keucheyan és Renaud Lambert: Ernesto Laclau, inspirateur de Podemos [Ernesto Laclau a Podemos ihletője], *Le Monde diplomatique*, 2015. szeptember.
- [iii] « Josep Oliu propone crear “una especie de Podemos de derechas” », *El Periódico*, Barcelone, 2014. június 25.
- [iv] Pablo Iglesias: « Un nuevo compromiso histórico », *El País*, Madrid, 2015. december 9.
- [v] Irene Castro: « El PSOE, el partido al que más votan los desempleados », *El Diario*, 2016. június 22. www.eldiario.es
- [vi] Beszélgetés Pablo Rivas-szal: « “Estamos orgullosos de que la oligarquía española tenga miedo” », *Diagonal*, Madrid, 2014. november 7.
- [vii] Serge Halimi: Un peuple en construction [Egy alakulóban lévő nép] *Le Monde diplomatique*, 2018. december.
- [viii] Pauline Perrenot és Vladimir Slonska-Malvaud: Dans les villes rebelles espagnoles [Lázadó spanyol városokban], *Le Monde diplomatique*, 2017. február.
-

Törökország földközi-tengeri ambíciói

Günther Seufert

fegyvergyártásának teljes arzenálját.

Védelmi és energiapolitikájában Törökország egyre agresszívabb irányvonalat követ. Ezzel elszigeteli magát a NATO-tól és szomszédaitól. Erdogan elnök új szövetségét Oroszországban látja, ami a belpolitikában is kifizetődik.

Törökország, az európai közvélemény által kevés figyelemmel kísért, de történetének legnagyobb tengeri manőverét hajtotta végre 2019. utolsó februári és első márciusi hetében. Ankara ezzel szemléltette ambiciózus flottapolitikájának sikereit. A török tengerészet egyszerre hajtott végre műveletet a Fekete-tengeren, az Égei-tengeren és a Földközi-tenger keleti részén, egyúttal bemutatta az ország

Rombolók, fregattok, korvettek, deszanthajók, tengeralattjárók és aknakereső hajók mellett irányítható hajóelhárító rakétákat és különleges újdonságokat is bemutatott: felfegyverzett és civil drónokat, amelyek kifejlesztésében Törökország az élvonalban jár. A nagyszabású haditengerészeti látványosság elöljáró részét a légi és a földi csapatok egységei.

Szakértők véleménye szerint a Török Haditengerészet (Türk Deniz Kuvvetleri) egy jobbfejta parti őrsegtől olyan nyílttengeri tényezővé kíván fejlődni, amely messze a régió határain túl is prezentálni tudja erejét. Ennek bizonyítéka a TCG Anadolu beszerzése és fejlesztése. Ezt a kétélű támadó hajót olyan könnyű anyahajóvá fejlesztik, amely nemcsak helikoptereket, hanem vadászrepülőket is képes szállítani. [1]

A tavaszi manőver súlypontja a Földközi-tengeren volt és nem a Fekete-tengeren, ahol Oroszország demonstrálja megújult képességeit. A térségben folyó gázelosztási harcban Törökország diplomáciailag annyira elszigetelődött, hogy a katonai erőfitogtatáson túl nemigen maradtak más lehetőségei.

Ankara egyedül maradt a gázvitában

2018 februárjában török hadihajók elkergettek egy – az Eni olasz energiacég érdekeltségébe tartozó – fűróhajót, amely a nemzetközileg elismert, ciprusi kizárólagos gazdasági zónában végzett próbafúrásokat.

2012-ben Recep Tayyip Erdogan elnök még kategorikusan kizárta, hogy a gázmezőkért folyó vitában katonai erőszakot alkalmazzon. Effajta visszafogottságról manapság már hallani sem lehet Ankarában. Ellenkezőleg, Erdogan 2019 februárjában kijelentette, hogy Törökország légierjének és hadihajóinak megvan a felhatalmazásuk arra, hogy a Földközi-tenger keleti részén bármely szükséges eszközt bevetessenek.

Az elnök utalt országára esetleges észak-ciprusi katonai beavatkozására, és hasonló erőszakos cselkeményekkel fenyegette meg Görögországot. [2] Már 2018 augusztusában elhatározták egy haditengerészeti támaszpont létesítését az Észak-Ciprusi Köztársaságban, Famagusta (görögül Ammóhosztosz, törökül Gazimagusa) kikötőjében, továbbá, hogy emellett kibővíti a gecitkalei (lefkonikói) katonai bázist is. [3]

Egyáltalán nem meglepő, hogy Törökország egyedül van a Földközi-tenger keleti régiójának gázvitájában. Ankara minden érintett állammal tengelyt akasztott: Kairóval a kapcsolatok elmérgesedtek, miután a jelenlegi elnök, Abdel Fattah al-Sisi 2013-ban megdöntötte a Törökország által támogatott Murszi-kormányt. Mára Isztambul az egyiptomi ellenzék központjává vált.

Ami az Izraellel való kapcsolatokat illeti, azoknak a 2016-ban elkezdett rendezését megfojtotta Netanjahu elnök Palesztina-politikája és Törökország Hamasznak nyújtott támogatása a Gázai-övezetben.

Görögországgal pedig már évtizedek óta folyik a vita a légi és tengeri határokról, csakúgy mint az Égei-tengeren fekvő görög szigetek státuszáról. [4] A ciprusi görögöknek Törökország egyszerűen csak egy megszálló hatalom.

Van még egy tény, amely fontosabbnak tűnhet, mint Ankara viaskodása a szomszédos országokkal. A török kormány nem tartja magát az Egyesült Nemzetek 1982-es tengerjogi egyezményéhez (UNCLOS). Ez az ENSZ-konvenció ma már az elfogadott szokásjog státuszát élvez. A tenger alatti nyersanyagok kiaknázása során keletkező nézeteltéréseket kiküszöbölendő, az UNCLOS kizárólagos gazdasági zónák kikiáltását teszi lehetővé, amelyek 200 tengeri mérföldre nyúlhatnak az érintett országok partjaitól. Amennyiben két fél érdekeltségei fedik egymást, tárgyalásos úton kell megegyezniük.

Ennek értelmében a Ciprusi Köztársaság 2003-ban megkötött egy egyezményt Egyiptommal, amelyet 2013-ban átdolgoztak. 2007-ben Nicosia hasonló szerződést írt alá Bejrúttal is (a libanoni parlament ezt még nem ratifikálta), és 2010 óta létezik ilyen megállapodás Tel-Avivval is. Görögország Egyiptommal, illetve Líbiával írt alá hasonló megállapodást.

Törökország azonban, a Görögországgal való Égei-tengeri konfliktus miatt, nem lépett be a tengerjogi megegyezésbe.

Törökország – a térség összes államával ellentétben – csak a szárazföldi partvonal mentén kialakított gazdasági zónákat tartja legálisnak, a szigetek körül húzódókat nem. Eszerint a Ciprusi Köztársaságnak semmilyen joga sem lenne ilyesfajta övezetek kikiáltására. Ide tartozik az a tény is, hogy Törökország, a többi állammal ellentétben, nem ismeri el Ciprust szuverén államként, hanem csak az Észak-Ciprusi Török Köztársaságot (ÉCTK).

Azon állítással szemben viszont, hogy szigetek nem tarthatnak igényt gazdasági zónákra a tengeren, Ankara egyezményt írt alá az ÉCTK-val a kizárólagos gazdasági zónák kölcsönös elismeréséről, és megbízta az állami tulajdonban lévő TPAO energetikai vállalatot, hogy végezzen próbafúrásokat az észak-ciprusi és a török partok közti tengeri sávban. [5]

Törökország döntése, hogy távol maradt a tengerjogi egyezménytől, ürügyül szolgál, hogy figyelmen kívül hagyjon minden olyan bilaterális megállapodást, amelyet a környező államok az UNCLOS alapján kötöttek meg. Ankara barkácsolt magának egy jogfelfogást, amely szembe megy az összes többi érintett állammal és azzal a szándékkal, hogy a Földközi-tenger keleti részén található gázmezőket békésen osszák fel egymás között.

A kétoldalú megegyezések figyelmen kívül hagyásával Ankara végül is a többi ország együttműködését kényszerítette ki. Ennek eredményeképp létrejött egy szövetség, amelynek tagjait elsősorban az Ankarával kapcsolatos szkepszis tartja össze. 2019. január 14-én Ciprus, Egyiptom, Jordánia, Izrael, Görögország, Olaszország és a Palesztin Nemzeti Hatóság részvételével Kairóban megszületett a Kelet-Mediterrán Gázforum (EMGF – Eastern Mediterranean Gas Forum).

Az összefogás ugyan még meglehetősen laza, de Kairó már dolgozik egy olyan hivatalos szervezet kialakításán, amely a térség gázpiacára vonatkozó szabályrendszert állít majd fel. [6] Szorosabb együttműködéssel és megállapodásokkal szándékoznak a befektetések költségeit csökkenteni és az EastMed vezetéken át érkező kelet-mediterrán gázt versenyképessé tenni a világpiacon.

A gázforum alapítása nyilvánvalóan Törökország ellenében történt. Ramadan Abu al-Ala egyiptomi energetikai szakértő szerint „[a fórum] célja, hogy a tagjai által végzett kutató-, illetve próbafúrások Törökország általi szabotázs kísérleteit megghiúsítsa”. Gamal al-Galyubi, a Kairói Egyetem professzora szerint az együttműködéssel Ankara arra vonatkozó terveit is meg kívánták torpedózni, hogy Törökország meghatározó gázelosztó központként lépjen fel a jövőben. Ez a szerep így Egyiptomé lett. [7]

Pedig Törökországnak néhány éve még sokkal jobban állt a szénája. Mohammed Murszi elnöksége alatt egy szorosabb energetikai együttműködés is kirajzolódni látszott. A 90-es években pedig Ankara Izraellel kötött egy átfogó biztonságpolitikai együttműködési megállapodást, amely hadiipari üzleteket és katonai kiképzést is magában foglalt, például izraeli pilóták anatóliai gyakorlórepüléseit, közös tengeri hadműveleteket és a titkosszolgálatok együttműködésének elmélyítését. Mindez egyszerre véget ért, amikor egy török iszlamisták által vezetett flotilla nemzetközi nem-kormányzati szervezetek (NGO-k) részvételével át akarta törni a Gázai-övezet tengeri blokádját.

Putyinnal karöltve

Ankara akkor az NGO-k mellé állt, és amikor a helyzet odáig fajult, hogy izraeli kommandósok aktivistákat lőttek le a Mavi Marmara hajón, visszahívta izraeli nagykövetét. [8] A diplomáciai kapcsolatok megszakítása után Tel-Aviv – hosszú vonakodás után – Athén és Nicosia felé fordult. Egy ideje a három ország légi, tengeri és szárazföldi hadereje már közös manővereket szervez. [9]

2018 júniusában, a védelmi miniszterek második háromoldalú találkozásán, kibővítették az együttműködést a kiberbiztonsági területre, emellett a jövőben mentőakciókat kívánnak koordinálni a fűrotornyokon és kitermelő egységekben. Egyiptommal hasonló kezdeményezések alakultak ki. A 2018 októberében Kréta szigetén tartott trilaterális találkozáson Athén, Nicosia és Kairó szorosabb energetikai együttműködésben állapodott meg, továbbá Egyiptom Görögország oldalára állt a ciprusi kérdésben.

A látványos tengeri seregszemle, amelyet Ankara február 27. és március 8. között tartott, csak mint erre az újonnan kialakult frontra adott reakció szemlélhető. Az, hogy Törökországnak sikerült-e erősítenie földközi-tengeri pozícióját, kétes.

A fenyegetésre az első reakció Washingtonból érkezett. Azután hogy az USA mindaddig tartózkodott attól, hogy a földközi-tengeri gázvitába beleszóljon, most nyíltan pozícionálta magát. 2019. március 20-án Mike Pompeo Jeruzsálemben találkozott Izrael, Görögország és a Ciprusi Köztársaság kormányfőivel. A hivatalos kommuniké szerint, az államok elkötelezték magukat a „béke, stabilitás, biztonság és jólét elősegítésében a Földközi-tenger keleti részén”, még hozzá kifejezetten „az energetikai döntések függetlenségének és a Földközi-tenger keleti régiójának a külső, káros befolyással szembeni védelmében”. [10]

Ezt mind a görög, mind a török sajtóban is egy Törökországnak címzett figyelmeztetésként értékelték.[\[11\]](#) Ez három héttel később be is igazolódott, amikor Marco Rubio republikánus szenátor és demokrata kollégája, Bob Mendez egy pártokon átívelő törvényjavaslatot nyújtott be, amely az Egyesült Államokat Törökországgal szembeni politikára kötelezi a kelet-mediterrán térségben.[\[12\]](#)

A két szenátor, többek között, annak az 1987-ben meghozott Ciprus elleni fegyverembargónak a megszüntetését követeli, amely azért született, hogy a török, illetve görög ciprusiakat tárgyalóasztalhoz kényszerítse. Kezdeményezik Ciprus felvételét a NATO Békepartnerség programjába (Partnership for Peace, PfP), és mind energetikai, mind védelmi-politikai kérdésekben szorosabb együttműködést sürgetnek Washington és Nicosia között. Szorgalmazzák további amerikai fegyverrendszerek telepítését ezekbe az országokba, illetve, hogy Görögország és Ciprus pénzügyi segítséget kapjanak, amelyet fegyverekre költhetnek. Ezeken túl a törvényjavaslat kötelezné a kormányt, hogy az Egyesült Államok haditengerészetének földközi-tengeri jelenlétét fenntartsa.

Egy az utolsó pontok közül különösen kényes: vissza kívánják tartani az Egyesült Államok fegyvercsodáját, az F-35-ös vadászbombázót, amely típusból Törökország már 124 darabot rendelt. Ezzel a törvényjavaslattal a két szenátor összeköti az Izraelnek, Görögországnak és Ciprusnak nyújtott segítséget egy olyan üggyel, amely alapjaiban rengetheti meg nemcsak Ankara és Washington kapcsolatát, de Törökország jövőjét a NATO-ban, valamint a Nyugattal való kapcsolatait is.

Törökország Oroszországtól kívánja beszerezni a világon a legmodernebbnek tartott S-400-as rakétaelhárító rendszert. A másik oldalon az F-35-ösök viszont azzal tűnnek ki, hogy radarral csak nehezen befoghatóak. E repülőgépek amúgy is a digitális hadviselés csúcsának számítanak, mert képesek valós időben irányítani szárazföldi egységek, hadihajók és más repülő eszközök bevetését is.[\[13\]](#)

Ankara S-400-as rakétarendszereket rendelt, amelyeket a tervek szerint ez év júniusában le is fognak szállítani. Ezzel egy időben Ankara F-35-ösöket akar megvásárolni, amelyek gyártásában még részük is van: állítólag tizenkét török cég már 1,25 milliárd dollárt fektetett a projektbe.

Washingtonban nyugtalanságot kelt a törökök S-400-as beszerzése. Mindenekelőtt a Pentagon áll sok kérdés előtt: megbízható NATO-partner-e még Törökország, ha függőségi viszonyba kerül a szövetség egy ellenjátékosával? Milyen hatásai vannak az orosz katonai tanácsadók jelenlétének a török katonaságra a NATO megítélésében? Ki ellen kívánja megvédeni magát Törökország az orosz rakétákkal? Végére is valószínűtlen, hogy Oroszország rakétákat szállít orosz repülőgépek elhárítására.

A Pentagon számára legaggasztóbb kérdés viszont az, hogy Oroszország hozzájut-e és esetlegesen dekódolja-e a vadászbombázó szigorúan titkos számítógépes rendszerét. Ezzel „a világ legjobb vadászgépe” elveszítené legfontosabb képességeit. A Fehér Ház, a Pentagon, valamint az amerikai Külügyminisztérium is kemény reakciókat helyezett kilátásba, amennyiben Ankara telepíti az S-400-as rendszert.

2018 novemberében a Pentagon megfenyegette Törökországot, hogy nemcsak az F-35-ösök szállítását függesztik fel, de az egész programból kidobják a török résztvevőket. Ezenkívül Ankara büntetésekre számíthat az amerikai szankciós törvény (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act, CAATSA) értelmében, amely arra kötelezi az amerikai elnököt, hogy az orosz hadiipari termékek megrendelőit, átvevőit és az orosz titkosszolgálatokkal együttműködő országokat szankcionálja.[\[14\]](#)

Az Egyesült Államok más fegyverrendszerek szállításának felmondását is kilátásba helyezte, ami jelentősen csökkentené a török hadsereg bevetettségét. Itt a Patriot rakétaelhárító rendszerről, a CH-47F Chinook szállítóhelikopterekről, a Black Hawk helikopterekről és az F-16-Falkon-Jet vadászgépekről van szó. Április elején le is állították bizonyos, az F-35-ös gépek telepítéséhez szükséges technikai eszközök kiszállítását.

Amennyiben Törökország kiesne a vadászgépprogramból, az hátrányára változtathatná meg az erőviszonyokat az Égei térségben. A Pentagon többek között Görögországot nevezte meg az F-35-ösök lehetséges átvevőjeként, amely régóta érdeklődik a gépek iránt, de eddig nem engedhette meg magának.[\[15\]](#) A BESA nevű izraeli agytröszt már unszolja az Egyesült Államokat, hogy teremtsen kedvező feltételeket Görögországnak.

Eleddig Törökország nem ijedt meg a fenyegetésektől, és továbbra is meg kívánja kötni az üzletet Oroszországgal. Erdogan 2019 márciusában még egy lépéssel tovább is ment, és kijelentette, hogy Törökország a jövőben Oroszországgal együtt fejleszthet fegyverrendszereket, mint az S-400-as tervezett utódját, az S-500-ast.[\[16\]](#)

Mi teszi az orosz rendszert a törökök számára annyira nélkülözhetetlenné? Hulusi Akar vezérkari főnök az S-400-asok lehetséges telepítési helyéül nem az Égei térséget vagy az iráni vagy a szíriai határvidéket nevezi meg, hanem Ankarát és Isztambul.[\[17\]](#) Mindez megerősíti egyes elemzők véleményét, hogy az orosz rakétarendszerek telepítése Ankarának a Nyugattal szembeni mélyen gyökerező bizalmatlanságával függ össze.[\[18\]](#)

A 2016. július 15-i puccskísérlet után Erdogan és a török kormány meg volt róla győződve, hogy az államcsínyt az Egyesült Államokból irányították. A két ország kapcsolata mindmáig nagyon feszült, amiben Fethullah Gülen kiadatása (illetve nem kiadása) is szerepet játszik. Ankara a hitszónokot nevezte meg a puccskísérlet szálainak mozgatójaként.[\[19\]](#)

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az utóbbi években Ankarában a beszéd mód általánosan radikalizálódott Washingtonnal és a Nyugattal szemben. A 2019. március 31-i helyhatósági választásokon a kormánypárt (AKP) programjában Európát és az Egyesült Államokat egyenesen mint az országra leselkedő fenyegetést tüntették fel. Egy téma különösen előtérbe kerül a kommunikációban: az USA együttműködése a PKK-val és a szíriai kurd párttal, a PYD-del.

Törökország szíriai beavatkozásai, mint például a többségében kurdok lakta Afrin-régióban 2018 márciusában, egy új koncepció része, amely szerint Törökország egyfajta megelőző védekezésre kényszerül, hogy saját biztonságát szavatolja. Most a Földközi-tenger keleti részén is ezt a stratégiát alkalmazzák. Ankara álláspontja szerint itt is, mint Szíriában, csak egy ütőképessé hadsereg tudja biztosítani a nemzeti érdeket.

A Tasam nevű kormányközeli agytröszt Törökország „elemi geopolitikai érdekeiről” beszél, nemcsak az Égei térségben és a Dardanelláknál, de Cipruson is. A török és az ország tengerpolitikai szakértői egyetértenek abban, „hogy Anatólia biztonsága kérdéses, ha Ciprus északi része nem marad török kézben”. [20]

Cem Gürdeniz, a török haditengerészet korábbi vezérkari főnöke három geopolitikai kihívást lát Törökország előtt a 21. században. Ezek a kihívások, amelyeket meg kell ugrani, a nyílt tengeri hatalommá válás eszközével érendők el: először is „a tengerfenéken fekvő energiahordozók” kérdése a Földközi-tenger keleti felén; másodsor „az úgynevezett Kurdisztán kérdése”, amely egy kikötőt tervez létesíteni a Földközi-tengeren; harmadszor pedig „Észak-Ciprus sorsa”. [21] A török stratégiák álláspontja szerint „a Nyugat” e kérdések mindegyikében a török nemzeti érdekekkel ellentétes állásponton van. Ebből származik az a következtetés, hogy Törökországnak Oroszország és Kína felé kell fordulnia. [22]

Ha a kelet-földközi-tengeri gázkészletről beszélünk, akkor az globális viszonylatban inkább szerény. De ez a vita végleges töréshez vezethet Törökország és a Nyugat között.

A második világháború óta még nem volt Washington és Ankara között ennyi nyitott vitás kérdés. Törökország még soha nem volt ennyire izolált a Földközi-tengeren. Ankarának az EU-val való kapcsolata sem volt még ennyire fagyos. Mindemellert kevés kérdés létezik a török belpolitikában, amelyben a különböző politikai táborok ennyire összeférnének: ez pedig a Nyugat szkeptikus vizsgálata.

A szerző, Günther Seufert kutató a Stiftung Wissenschaft und Politiknál.

Németből fordította: Hujber Márton András

[1] A TCG rövidítés azt jelenti: „a Török Köztársaság hajója” – Can Kasapoglu: *The Blue Homeland: Turkey's Largest Naval Drill* [A Kék Haza: Törökország legnagyobb tengeri hadgyakorlata], *AA Analysis*, 2019. február 27.

[2] *Diken*, 2019. február 13.

[3] Metin Gürcan: Jelentések, *Al-Monitor*, 2018. szeptember 12. és 2019. január 24.

[4] Niels Kaditzke: *Kriegsgeheul in der Aegeis*, *LMd*, 2017. április

[5] Salim Kahraman: *Turkey Is Determined, but Alone in the Mediterranean to Hunt for Oil and Gas* [Törökország elszánt, de egyedül van a Földközi-tengeren kőolaj és földgáz kutatásában], *Ahval News*, 2018. november 1.

[6] Joe Macaron: *The Eastern Mediterranean Gas Forum Reinforces Current Regional Dynamics* [A Kelet-Mediterrán Gázforum megerősíti a jelenlegi regionális erőviszonyokat], Arab Center, Washington D.C., 2019. január 25.

[7] Mohammed Saied: *Is New Energy League an Alliance against Ankara?* [Ankara-ellenes szövetség-e az új eneregialiga?] *Al-Monitor*, 2019. január 24.

[8] Thomas Keenan és Eyal Weizman: *Die dritte Bedrohung Israels*, *LMd*, 2010 július.

[9] *The Jerusalem Post*, 2019. március 28.

[10] *Kathimerini* (angol kiadás), 2019. március 21.

[11] *Ta Nea* (Athén), 2019. Görögország F-35-ös iránti érdeklődéséhez: Niels Kaditzke: *Tsipras in Trumps Rosengarten*, *LMd*, Blog Griechenland, 2017. november 22. március 22.

[12] Lásd mindkét szenátor sajtónyilatkozatait a weboldalukon.

[13] Can Kasapoglu és Sinan Ülgen: Is Turkey Sleepwalking out of the Alliance? [Kitántorog-e Törökország a szövetségből?] *EDAM*, 2018 augusztus.

[14] *Executive Summary of the Pentagon*, 2018. augusztus 26.

[15] Görögország F-35-ös iránti érdeklődéséhez: Niels Kaditzke: Tsipras in Trumps Rosengarten, *LMD*, Blog Griechenland, 2017. november 22.

[16] *Daily Sabah*, 2019. március 8.

[17] Jelentés: *Duvar*, 2019. április 16.

[18] Michael Young: How Will Turkey's Purchase of Russia's S-400 Air Defense System Affect Ties with NATO? [Hogyan alakulnak majd Törökország NATO-kapcsolatai, ha orosz S-400-as légvédelmi rendszert vásárol?] *Diwan* (Middle East Insights From Carnegie), 2019. március 21.

[19] Günther Seufert: Anatomie eines Putsches, *LMD*, 2016. augusztus.

[20] Ez és a következő a Tasam után, Marine and Maritime Security Forum 2019 (Grine), 2019. január 23.

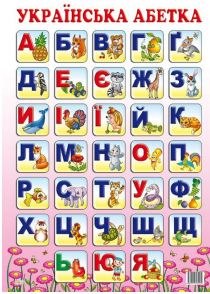
[21] Cem Gürdeniz, Blue Homeland Shows Turkey Has Become a Maritime Power [A Kék Haza azt mutatja, hogy Törökország tengeri hatalommá vált], *Hürriyet Daily News*, 2019. március 4.

[22] Cem Gürdeniz: Dogu Akdeniz'de catisma rotasina giriyoruz [Keresztúton vagyunk a Földközi-tenger keleti részén], *Gündogu* 1/7, 2018. november 15.

Ukránóra kezdőknek

Nikita Taranko Acosta

Az új elnök, Volodimir Zelenszkij anyanyelve orosz, de a szakadék Lviv és Luhanszk között ettől még nem lesz kisebb, ellenkezőleg, a kétnyelvűség már nem kívánatos.

Ukrajna 2019. március 9-én ünnepelte nemzeti költője, Tarasz Sevcsenko születésének 215. évfordulóját. Porosenko elnök ezt az eseményt is arra használta fel, hogy saját jelentőségére hívja fel a figyelmet, Eszerint ő volt az, aki az ukrán ortodox egyházat kiszabadította a moszkvai patriarchátus alóli háromszáz éves alávetettségéből: „Felszabadítottuk magunkat a kulturális megszállás alól, amely éppoly veszélyes, mint a területi megszállás”.

Porosenko választási kampánya – a „hadsereg, nyelv, hit” hármas jelszó alatt – nem tudta az ötéves ciklus utáni gyér eredményekről elterelni a figyelmet. Nem tudott eredményt elérni sem a korrupció megfékezésében, sem pedig a hat éve tartó, eddig 13 000 ember életét követelő Donyec-medencei konfliktus ügyében.

Az április 21-i választásokon Volodimir Zelenszkij a szavazatok 73 százalékával verte meg a milliárdos Porosenkót. A humorista-producer Zelenszkij, akivel pár hónapja még senki nem számolt, le akarja törni az oligarcháknak az országot és az államigazgatást átszövő hatalmát. Ennek ellenére neki is válaszolnia kell néha kínos kérdésekre azzal az Igor Kolomojszkijjal kapcsolatban, aki az 1+1 televíziónak is tulajdonosa, ahol Zelenszkij fellép.

A 2004-es „narancsos forradalom” után, amikor az Európa-barát Viktor Juscenko és szövetségese, Julija Timosenko került hatalomra, a Lenin-szobrok százait döntötték le, és az egész országban elkezdtek átkeresztelni az utcákat. 2014 óta a névváltoztatások felgyorsultak. És az új, orosz anyanyelvű elnöknek a nyelvkérdésben is állást kell foglalnia. Enyhíteni fogja-e az elődje által meghirdetett radikális ukrán nyelvpolitikát? 2014 óta Porosenko a kommunistamentesítési program keretén belül ezernyi település, tér és utca nevét változtatta meg. Ez a program volt hivatott arra, hogy a Szovjetunió kommunista maradványait eltakarítsa.

Ennek a programnak köszönheti például Dnyipropetrovszk is, hogy 2016 óta nem viseli már a bolsevik forradalmár Grigorij Petrovszkij nevét, hanem a város folyója után csak Dnyipronak hívják. A kijevi Lenin utcából John Lennon utca lett, a Moszkva fasor pedig a második világháborúban náci kollaboráns Bandera nevét viseli, aki az Ukrán Nationalisták Szervezetének vezetője volt. Az Ukrán Kommunista Párt vezetőjét, Petro Szimonyenkót 2015-ben azért nem engedték részt venni a választásokon, mert a párt jelképe – sarló és kalapács – a kommunistamentesítési törvénybe ütközött.

A Donyec-medencei konfliktus kezdete óta a területet hivatalosan megszálltnak nyilvánítják, az orosz nyelv visszaszorítását így lehet megszállóellenes hőstettnek beállítani. Ennek jegyében három törvény is született. Az első 2017 májusában, amely arra kötelezi az ukrán televízió- és rádióadókat, hogy programjuk 75 százalékát ukrán nyelven sugározzák. Az elmúlt évben 39-ről 64 százalékra ugrott a főműsoridőben látható/hallható adások száma.

Annak érdekében, hogy e törvényi kötelezettségüknek eleget tegyenek, számos műsort eleve két nyelven készítenek. Például a Revizor című valóságshow-t, amelyben szállodákat, éttermeket vagy élelmiszerboltokat csípnek nyakon a higiéniai előírások megsértése közben. A műsorban az ukránul beszélő Anna Jija felváltva szerepel bemondótársával, az oroszul beszélő Nyikolaj Tyiscsenkoval.

Csökkenteni az orosz szerepét

A második, 2017-ben elfogadott törvény, különösen vitatott. Ez a törvény kötelezi a felsőbb iskolákat, hogy 2020-ig az ukránt mint kizárólagos tanítási nyelvet alkalmazzák. Gimnáziumok és szakközépiskolák százaiban tanítanak oroszul, illetve valamilyen más kisebbségi nyelven. Az ukránosítás alól kivételt képeznek az EU hivatalos nyelvei, mint a magyar, a lengyel és a román, illetve néhány őshonos nyelv, mint a krími tatárok, a gagauzok és a román nyelv.

Az új oktatási törvény szerint csak az irodalomórákon szabad oroszul beszélni, de ez az érettségi vizsgába nem számítható be. Az Európai Unió által létrehozott Velencei Bizottság, amely alkotmányos és nemzetközi jogi kérdésekben ad tanácsokat a tagállamoknak, aggályát fejezte ki az oroszajkú lakosság diszkriminálásával kapcsolatban. „Kevésbé restriktív intézkedések” alkalmazását javasolta, hogy ez által „segítsék elő a kisebbségek integrációját” a törvény hivatalos szándékának megfelelően.^[1]

A harmadik törvényt, amely az ukrán nyelvet az állam hivatalos nyelveként határozza meg, a Legfelsőbb Tanács (Verhovna Rada) 2019. április 25-én fogadta el 278 igen és 38 nem szavazattal. Porosenko még a hivatali ideje lejártá előtt alá akarja írni a törvényt. A törvényben többek között az is áll, hogy aki az orosz nyelvet mint hivatalos nyelvet elfogadja, „meg akarja

dönteni az alkotmányt”. Az „ukrán nyelv elhanyagolása” pedig bűncselekmény. Az előírások betartását huszonhét nyelvfelügyelő ellenőrzi. A felügyelők például fel vannak arra is hatalmazva, hogy azokra a hivatalnokokra, akik munkaidőben nem ukránul beszélnek, pénzbüntetést szabjanak ki.

Család, sajtó, iskola: a kétnyelvűség a gyakorlatban

Az, hogy a törvény mennyire távol van a valóságtól, és mennyire ideológiai alapon született, mi sem mutatja jobban, mint az, ahogy az új elnök kommunikál. Rendre ukrán nyelven kezd interjú adni, majd spontánul az anyanyelvére, az oroszra vált. A nyelvhatár Ukrajnában kelet és nyugat közt húzódik. Nyugaton, Lvivben a lengyel határ mentén, 95 százalékban beszélnek lengyelül baráti és családi körökben, a kelet-ukrán Harkovban ezzel szemben 81 százalék oroszul beszél.^[2]

Alapvetően az emberek úgy váltanak a nyelvek között, ahogy azt a helyzet megkívánja. Miközben a népesség 70 százaléka mondja, hogy az ukrán az anyanyelve (14 százalékknak az orosz), csak 40 százalék nevezi meg az ukránt munkanyelvként.^[3] A megkérdezettek 17 százaléka vallotta magát kétnyelvűnek. A Kijevi Nemzetközi Szociológiai Intézet néhány éve végzett felmérése szerint, a megkérdezettek 12 százaléka használja a szurzsikot, amely egyfajta ukrán–orosz keverék.^[4]

Ez a többnyelvűség a cári idők és a Szovjetunió alatti kétszáz éves oroszosodás során alakult ki. A Szovjetunióban soha nem volt tiltott nyelv az ukrán. Az 1920-as évek során egy időben még támogatták is. A 20. században a szovjet tagországokban azonban az orosz terjedt el mint közvetítő nyelv, *lingua franca* és mint kultúrnyelv. A Szovjetunió 1991-es felbomlása után két különböző pozíció állt egymással szemben Ukrajnában.

A patrióta, illetve az Európai Unió felé nyitott erők nyugaton újra életre kívánták hívni a sokáig megvetett nemzeti nyelvet, amelyet már csak vidéki dialektusként tartottak számon, és amelyet az elit alig-alig használt. Az orosz nyelv támogatói ezzel szemben az ukrán állam kétnyelvűségének elismerését követelték. A kiegyezést keresve, 2012-ben Janukovics elnök második hivatalos nyelvként ismerte el az oroszot azokon a területeken, ahol a népesség legalább 10 százaléka oroszajkú volt. Ez a döntés heves tiltakozást váltott ki az ellenzék soraiban.

Szovjet gyermekkönyvek a tiltólistán

Janukovics 2014-es bukása után a parlament elvonta az oroszról a hivatalos nyelv státuszát. Ennek eredményeképpen az ország keleti részében Moszkva támogatásával heves tiltakozás alakult ki, amelyet az ukrán hadsereg erővel próbált elnyomni. Néhány héttel később Oroszország annektálta a Krímet.

Ukrajnában – a kormánynak az orosz nyelv dominanciáját visszaszorító erőfeszítései ellenére – a napilapok 60 százaléka a mai napig orosz nyelven jelenik meg. Az ország keleti, illetve délkeleti részén különösen a fiatalok körében népszerűek az orosz sorozatok és zenés műsorok. Minden tíz leggyakrabban guglizott sorozat közül hetet Oroszországban gyártottak.

A 2015-ös, az úgy nevezett ukránellenes orosz könyvek behozatalát tiltó intézkedések ellenére még mindig háromszor akkora az eladott orosz nyelvű könyvek száma, mint az ukrán nyelven írottaké. Pillanatnyilag 150 könyv szerepel a tiltólistán, többek között szovjet gyermekkönyvek és egy személyiségfejlesztő kézikönyv, az orosz biztonsági szolgálatok mindennapjaiból vett példákkal. Az ukránok többsége oroszul netezik annak ellenére, hogy betiltották a Yandex orosz internetes keresőt és a vk.com orosz közösségi portált.

„Az ukrán az állami nyelv, de nem szabad sem az orosz, sem pedig Ukrajna más nyelveit nyomás alá helyezni” – közölte Zelenszkij a választási kampány alatt májusban.^[5] 2017 szeptemberében – az új oktatási törvény által kirobbantott diplomáciai krízisre reagálva – harminchét EU-képviselő (Magyarországról, Lengyelországból, Szlovákiából és Bulgáriából) intézett nyíltlevelet a hallgatásba burkolózó Porosenkóhoz. Magyarország még három Ukrajnával tervezett NATO-csúcstalálkozót is megvétőzött emiatt. A dühös reakciók – az érintett iskolák relatíve alacsony számának^[6] tükrében – meghökkentették az ukrán minisztereket. Végül Porosenko 2023-ra toltta ki a törvény hatályba lépésének idejét, és kilátásba helyezte, hogy a határidőt még meghosszabbítják.

Lényegében azonban az új elnök osztja elődjének álláspontját, és ez a Legfelsőbb Tanács túlnyomó többségének álláspontja is. „Most úgy működik az oktatási rendszerünk, hogy a következő generációk már ukránul fognak beszélni” – véli Zelenszkij, és büszkén teszi hozzá, hogy az ő gyerekeinek már most is nehezükre esik az apjuknak oroszul válaszolni.

Úgy tűnik, a konfliktus rendezése a kétnyelvűség rovására történt meg. A Krím-félszigeten lakók, akik közül 2001-ben 74 százalék vallotta magát oroszajkúnak, már orosz állampolgárok. A kelet-ukrán szeparatista köztársaságok, Donyeck és Luhanszk már nem vesznek részt az ukrán választásokon. Csak egy frakció van, amely még támogatja a kétnyelvűséget, a mára szétdarabolt Régiók Pártjának maradványa, az Ellenzéki Blokk (EB). Az EB 38 helyet tud magának a 450 fős Legfelsőbb Tanácsban. Az előző ciklusban még 78 helyük volt 478-ból.

Három éve Alexander Todorcsuk, a fiatal blogger nagy feltűnést keltett, amikor oroszról ukránra váltott.^[7] Más ismert személyiségek is követték példáját. 2017 áprilisában a népszerű televíziós bemondó, Pavel Kazarin a következőt nyilatkozta:

„A Krím-félszigeten születtem, az anyanyelvem orosz, de mindig is bosszantottak azok az emberek, akik szándékosan nem tanultak meg ukránul. Ezért szólítok most fel mindenkit, vegyetek részt a Kazarin-challenge-en: megtanulni ukránul három hónap alatt.”^[8]

Az oroszajkú társadalom egy része már elkötelezte magát az európai út mellett, és egyre gyakrabban beszél ukránul.

A szerző, Nikita Taranko Acosta politológus a Center for Russia and Eastern Europe Research (CREER)-en, Genfben.

Németből fordította: Hujber Márton András

[1] A Velencei Bizottság állásfoglalása 2017. szeptember 5., Velence, 8/9. 2017. december, <http://urlz.fr/71tg>.

[2] „Az ukrán nyelv helyzete 2018-ban Ukrajnában”, szociológiai tanulmányok szintézise és közvélemény-kutatások a nyelvi helyzetről. Innen származnak, ha nincs más feltüntetve, a számadatok a családokban, illetve a nyilvánosan beszélt ukrán nyelv használatáról. Elérhető: texty.org.ua.

[3] Tetyana Ograkova: „The Truth behind Ukraine’s Language Policy”, 2018. március 12. www.atlanticcouncil.org.

[4] Valerij Khmelko: „Ukrajna etnológiai struktúrája: regionális tendenciák, és különlegességek a függetlenség óta” (ukránul), 2004, www.kiis.com.ua.

[5] Video 2019. március 21. A jelölt weboldalán: https://ze2019.com/blog/press_conference.

[6] A Velencei Bizottság jelentése szerint 71 magyar, 75 román, 5 lengyel, de 581 orosz iskola létezik (a Krímen és Donyec-medencén kívül).

[7] „Újfént ukránul ír! Egy blogger feltűnést kelt a közösségi hálón” (oroszul), Obozrevatel, 2017. február 1. www.obozrevatel.com.

[8] „Váltás az ukrán nyelvre: Egy tv-sztár új flashmobja” (oroszul), 2017. április 25. <https://fakty.com.ua>.

Mit tanít egy hatóanyagmentes szer az orvostudománynak – a placebo értelmes felhasználása

Richard Monvoisin és Nicolas Pinsault

A homeopátia marginális szerepet tölt csak be számos országban, de a homeopatikum gyógyszerek legnagyobb gyártója, a Boiron országában (Franciaországban – a ford.) rendkívül népszerű.

A francia kormány most azonban az egészségügyi főhatósághoz (Haute Autorité de santé) fordult, hogy foglaljanak állást arról, hogy a társadalombiztosítás továbbra is térítse-e a gyógyszerek árát. Hogy megértsük, miért olyan sikeresek azok a gyógyszerek, amelyek hasznosságát nem bizonyították tudományos kísérletek, ki kell mutatnunk, hogy milyen hasznot húznak ezek a szerek a környezeti hatásokból, miközben a hagyományos tudományos orvoslás ezeket hatásokat csak elviselni kénytelen.

Egy elsőrangú tudományos publikáció 2007-ben számolt be egy 26 éves férfi balszerencsés esetéről, aki nagyon komoly vérnyomáseséssel és reszketéssel, izzadságban úszva került be a sürgősségre. A páciens elmondta, hogy a barátnőjével való veszekedés után 29 tablettát antidepresszánt vett be. Ezeket a tablettákat egyébként egy új gyógyszer klinikai vizsgálata során, egy kéthónapos kipróbálási program keretében kapta. Hat liter sós infúzió után is kritikus maradt az állapota. Ekkor közölték vele, hogy „placebo túladagolást” követett el, és a bevett tabletták abszolút hatóanyagmentesek. Kevesebb, mint egy negyedóra alatt teljesen magához tért, és normálissá vált a vérnyomása... [i]

Ha nem is ilyen látványosak, de azért a környezeti hatások számos gyógyulás velejárói. Például, azoknak a pácienseknek az egynegyedénél, akik erekciós problémáik miatt szedtek gyógyszert, a tünetek jelentős javulását észlelték semleges anyag bevételekor is, ha a páciens azt hitte, hogy Viagrát vett be. Bizonyos térdizületi porckopások (gonarthrosis) esetében a klasszikus sebészeti eljárás vagy egy sebészeti placebo ugyanazt a fájdalomcsökkentést eredményezi. Parkinson-kóros betegek életminősége jelentősen javult azzal, hogy összejet ültettek az agyukba – hamis (!) összejektet. Még a csecsemők is érzékenyek a placebohatásra, sőt a háziállatok és a haszonállatok is.

Megfordítva, egy hatóanyag beadásának lehetnek negatív következményei: ez a placebohatás, amit megfigyeltek egy fiatal emberen, aki öngyilkossági kísérletet követett el. Vagy például 1983-ban, amikor a British Stomach Cancer Group [Angliai Gyomorrák Csoport] 411 páciensének javasolta, hogy próbáljanak ki egy új kemoterápiás eljárást, amely esetleg hajhullással és hányingerrel járhat. Több mint 30%-uk valóban elvesztette a haját, és 56%-uk panaszkodott hányingerre..., amikor a kezelés valójában még el sem kezdődött. Csak placebót kaptak. [ii]

A tünetek csökkentek vagy súlyosbodtak

A jelenség magyarázatát keresve elsőre a The New Age [brit hetilap] antikulturális közhelyébe botlunk: a szellem képes meggyógyítani a testet, sőt, mindent megtehet: a gyógyuláshoz csak akarni kell. És ha valaki beteg, és nem gyógyul meg – egy önvádca csomagolt hamis mantra szerint –, betegségének az az oka, hogy az illetőnek nincs akaraterije. Pedig a „placebohatástól” nem gyógyulunk meg, a környezeti hatásoknak nincs mágikus erejük. Viszont megváltoztatják élettani folyamatainkat, csökkentve vagy súlyosbítva a tüneteket: a fájdalomérzetet, az elesettséget, amelyek a betegség kísérő jelei. És így, csakis így hatnak az általános állapotunkra.

Az eredményt több tényező együttműködése hozza meg. Az első a klasszikus kondicionálás: ha egyszer a páciens megtapasztalta valamely ösztönző, mint pl. egy fájdalomcsökkentő kapszula bevétele és a fájdalom tényleges csökkenése közötti összefüggést, ezt a jelenséget ezután placebo adásával is kiválthatjuk. Idegrendszeri-képzőanyagok kiválasztásával kimutatható, hogy a placebo bevétele ugyanazokat az agyi zónákat ingerli, mint a morfium, endorfinok kiválasztását eredményezi, és ezek a hipotalamusz által kiválasztott emberi hormonok ugyanolyan hatásosak a fájdalom ellen, mint a szintetikus opiátok.

A második összetevő a „várakozási hatás”. Minél inkább aggódik a páciens, és igyekszik a kezelés célkitűzéseire igazodni, annál inkább jellemző, hogy legalább részben érzékeli a várt vagy rettegett hatást. A terápiás folyamat részét képezi a páciensnek adott információ és az a helyzet, amelyben ezt közvetítik számára a kezelőorvosok. Ha ez így van, mindannyiunknak reagálnunk kellene a placebóra – de nem tesszük. És semmiféle tipikus profil nem állapítható meg – intellektuális, kulturális, etnikai vagy pszichopatológiai csoporthoz tartozás szempontjából – annak ellenére, hogy sokan erre gondolnak. Viszont, a placebohatásra érzékeny egyének testében bizonyos élettanilag aktív hatóanyagokat termelő gének jelenlétét rögzítették: dopamint, szerotonint, endokannabinoidokat vagy opiátokat.

Gyakran tulajdonítanak a placebohatásnak olyan pozitív tulajdonságokat, amelyekkel nem rendelkezik. A tudósok hosszú ideig soroltak ebbe a kategóriába olyan jelenségeket, amelyek inkább módszertanilag tartoznak ide: statisztikai hatásokat vagy az elvárás hatásait – például mikor a páciensek meg akarnak felelni a kezelőorvosuknak... Ráadásul előfordul, hogy egy súlyos kóros eset idején alkalmazott kezelés következtében beálló javulás nem magának a beavatkozásnak tudható be, hanem visszatérést jelent egy megelőző, átlagos állapothoz: ez a „visszaállítás az átlagosra”.

Egyre ismertebbek azok a környezeti hatások, amelyek a páciensekben erősítik az élettani választ: ritkaság, korlátozott hozzáférés, magas ár, marketinghatás... Egy piros színű tableta jobban felizgat, mint egy kék, egy bőr alá adott injekció hatásosabbnak tűnik, mint egy külsőleg alkalmazott krém; ha latinos neve van a terméknek, akkor tudományosabban hangzik, hitelesebbnek tűnik. A fehér köpenynek tekintélye van: egy magabiztosnak látszó orvos növeli a placebohatást.[\[iii\]](#)

Az első fontos következmény: a környezeti hatások az úgynevezett alternatív vagy nem hagyományos gyógyászat malmára hajtják a vizet. Ezeket az eljárásokat, amelyeknek speciális hatását ritkán mutatták ki, mindig szimbolikus ösztönzőként alkalmaznak. Az alternatív kezelőorvosok rászánják az időt a beteggel való beszélgetésre, személyes hangot ütnek meg, amikor a tüneteikről beszélnek, amikor bemutatják módszerüket, tüntetőleg megmutatják a diplomájukat is. Nem haboznak olyan szavakat használni, amelyekkel elkábítják a páciens, dicsérik a bátorságát, hogy lelépett a hagyományos útról, és rákanyarodott az ezoterikus ösvényekre. Végül még az is a siker garanciájává lényegül át, hogy a társadalombiztosítás nem téríti a költségeket. Az ilyenfajta kezelésekre mutatkozó igényeket növeli, hogy általában több beteg jelentkezik nehezen meghatározható tünetekkel –, és ezek esetében igen könnyen lehet javulást elérni. Nem beszélve azoknak a pácienseknek hadáról, akiknek a betegsége spontán módon gyógyul. Ilyenformán a „visszaállítás az átlagosra” a hatékonyság illúzióját kelti, ami elkábítja a közönséget, még a leginkább kételkedőket is. A varázslat ragyogóan működik. A nem hagyományos terápiák lassan az egészségtelen táplálkozáshoz hasonlóan ítéltetnek el. Nagy a kísértés, hogy engedjünk nekik mindaddig, amíg az agyunk megkapja tőlük a gyors kielégülést. És itt ismerünk rá a placebo középkori definíciójára, a „csábítás trükkjére”.

Ezzel szemben, noha a placebohatás minden terápiás beavatkozásnak kísérőjelensége, főképpen a hatékony terápiák esetében, a hagyományos orvoslás kevéssé játssza ki ezt az ütőkártyát. Például, még ha egyes terápiák placebohatását el is ismerjük (homeopátiás granulátumok, akupunktúrás tűszúrások), más esetekben ezt elképzelhetetlennek tartjuk: hogyan lehetne nyújtás, masszázs vagy gyógyfürdő illúzióját kelteni? Másfelől, ha egyes kezelések specifikus hatékonyságát ki is mutatták, a kórházi környezet negatív környezeti hatásokat generál: elválasztják a beteget a családjától, a beteggel való kapcsolat és a neki szentelt figyelem a minimálisan szükségesre korlátozódik. Nehezítik a dolgokat az időpont foglalásának nehézségei, mint ahogy a híres professzorok legendás gögje is, nem beszélve arról, hogy a betegnek nem kínálnak választási lehetőséget a terápiák között. Végül megemlítenéd, hogy az ipar és a közszolgáltatások közötti érdekkapcsolatok nyomán feltárt egészségügyi botrányok lerombolták a pácienseknek az orvoslás tudományosságába vetett hitét. Így azután ne lepődjünk meg azon, hogy a kórházi közeg tényleg kiváltja a placebohatást.

Etikai dilemmák

A jól fizető és kevéssé komplex betegségekre szakosodott egészségügyi magánrendelők a „természetes”, a „gyengéd” gyógymódok alkalmazásának hírében állnak, és olyan, a spiritualista folklór glóriájával övezett kezelésekkal kecsegtetnek, amelyek vonzzák az ügyfeleket. Viszont gonddal vigyáznak arra, hogy alacsony szövődménnyel járó kockázatot vállaljanak (minthogy a komoly eseteket beküldik a társadalombiztosítás rendszerébe). A placebo betüremkedik abba a környezeti részbe, amelyet a kísérletekkel bizonyított, kiegyensúlyozott – de igen kevéssé vonzó – tudományos orvoslás hagy szabadon, mert ez utóbbi olyan unalmas és minden hókuszpókusztól mentes.

E politikai természetű kérdéseken túl a placebohatás számos etikai kérdést vet fel. Először is, etikus-e bármely terápiát placebolesztnek alávetni? A legelemibb erkölcsi elveknek mond ellent az, ha a súlyos kórosokban szenvedő páciensek felétől megtagadjuk a kezelést.[\[iv\]](#) A Public Eye szerint a klasszikus gyógyszerkísérletek 40%-át déli országokban végzik, amit súlyos etikai vétségek kísérnek, mint például az, hogy elmarad a páciensek felvilágosítása és a szabad hozzájárulásuk; ráadásul az ő helyzetükben lehetetlen, hogy a legjobb, kipróbált szerekre alapuló kezelést kapják.[\[v\]](#) Számos esetről tudunk: például Nigériában a Trovan, Kamerunban az Ivermectine vagy a Tenofovir kísérletei folytak ilyen módon...

A kezelőorvosi gyakorlat szabályozása világosan fogalmaz: csak azt az eljárást szabad javasolni a páciensnek, amely a legjobb esélyt nyújtja neki. Placebót rendelni ilyen esetben határozottan sarlatánygyakorlatnak minősül. Közlebről nézve azonban, még ha nem is folyamodnak placebohoz, maguk a kezelőorvosok is, személyükben placebohatásúak. Pozitív hatást gyakorolhatnak biztatással, bátorítással és megfelelő bánásmóddal. Másfelől előfordul, hogy a placebo valóban igazi gyógyszerként hat, nem specifikus tünetnél, pl. a beteg kétségbeesése esetén. Ha más lehetőség hiányában így használják, az nem mond ellent az orvosi etika szabályainak, feltéve, hogy a beteg megfelelő tájékoztatást kap. Minden várakozás ellenére nem csökkenti a placebo hatását, ha a beteg tudja, hogy azt kap – ezt az utóbbi időben számos kutatás mutatta ki.[\[vi\]](#)

Ha a beavatkozás következményeit morális megítélésnek vetjük alá, megállapíthatjuk, hogy placebo rendelése indokolt lehet mind a páciens, mind az orvos szempontjából. Az amerikai reumatológusok és belgyógyászok mintegy fele azt állította 2008-ban, hogy rendszeresen írnak fel placebót anélkül, hogy erről tájékoztatnák a pácienseket, és közülük 62% úgy tartotta, hogy ez az eljárás etikailag elfogadható,[\[vii\]](#) pedig a páciens felvilágosítása és hozzájárulása nélkül tették. De hogyan

optimalizálhatjuk a környezeti hatásokat anélkül hogy (túl sokat) hazudnánk? Egyesek a placebo minimalizálása érdekében azt ajánlják, hogy szerezzük meg a páciens felvilágosítás utáni hozzájárulását ahhoz, hogy ne kelljen beszélnünk neki a várható mellékhatásokról. Nem járható ez az út, ha egyes különösen aggodalmaskodó pácienseket túlzottan nyugtalanítaná ez az információ, és a vele kialakított bizalmi kapcsolatunk megsínylené a dolgot. Nem beszélve arról, hogy az internet korában a páciensek rendelkezésre áll válogatás nélkül mindenféle információs forrás (ez az úgynevezett „Doctissimo”-jelenség [- a népszerű francia egészségügyi honlap neve után – ford.]).

Van megoldás, amely mind a bizonyított tényeken alapuló orvoslásban bízó, mind az alternatív gyógymódokban hívó pácienseket kielégítheti. Ez három szinten ragadható meg. Először is, az alapfokú oktatásban be kellene vezetni olyan alapfogalmakat, mint a spontán módon megoldódó betegségek, a környezeti hatások, az átlagosra való visszaállás stb. Ez lehetőséget adna arra, hogy a későbbi felnőttek időben felkészüljenek a személyre szabott modern terápiás megoldások megtalálására – még ha azok részben fiktív megoldások is – egy egész sor olyan betegség esetén, amelyek lényegében társadalmi eredetűek, vagy idővel elmúlnak.

A második javaslat az egészségügyi szakmának szól, amelynek személyzete tájékoztathatná a pácienseket arról, hogy az alkalmazott kezelés mellékhatások kockázatával jár, amelyek lehetnek kedvezők vagy kedvezőtlenek. Kutatási eredmények számolnak be arról, hogy ha azt mondom, ezek meg ezek a mellékhatások várhatóak, megnövelem a kockázatát annak, hogy a páciens érezze azokat. Ezért arra a beteg hozzájárulását kérem, hogy csak a pozitív mellékhatásokat ismertethessem vele. Ezzel ösztönözhetem a neurotranszmitterek kiválasztó folyamatait. Arra is kérem a pácienseket, hogy ne vegyék figyelembe az interneten olvasható sokszor túlzó gyakorisági adatokat. Megígérem nekik, hogy a kezelés végén mindent elmondok. Egyes kezelőorvosok arra bíztatnak, hogy a páciens hozzájárulását úgy nyerjük el, hogy tulajdonképpen becsapjuk: megengedhető, hogy a páciens helyett minden információt egy harmadik személyre hagyunk, aki helyette dönt, hogy mit mond el neki és mit nem.

A harmadik javaslat az egészségügy szervezetét érinti. A szakemberek nyernének a placebo optimalizálásával: visszaszerezhetnék egy jelentős pácienskört, ha személyes jellegű betegellátást kínálnának, ahelyett hogy a placebo kiengedné a kezükből, az alternatív gyógyítókra hagyva azt. Az egymást követő kormányok klasszikus hiánygazdálkodása a társadalombiztosítási ellátás színvonalának csökkenését hozta, eközben más közreműködők a társadalombiztosítás keretein kívül alternatív gyógymódok ajánlásával és kis költséggel látják el ezeket a feladatokat. Ilyenformán a pénz kiszivárog, repedezik a csoportos biztosítások és a társadalombiztosítás szerkezete, miközben virágzanak az „egészségügyi és jólléti” magánintézmények.

Mindeközben virul a legklasszikusabb tőkés ipari formában működő, homeopátiás szereket gyártó francia Boiron-cég, amely egyes termékeinek kétséges gyógyító hatása miatt Kanadában és az Egyesült Államokban jogi eljárás alatt áll. A „gyengéd gyógyítási” termékek gyártására vonatkozó engedélye birtokában a Boiron gyógyszertárakban árusíthatja termékeit, anélkül hogy hatékonyságukat valaha is bizonyítania kellett volna. Ráadásul páciensei jogosultak arra, hogy a társadalombiztosítás a költségeik 30%-át fedezze. A társadalombiztosítási pénztár jelentéséből kiderül, hogy 2018-ban 120 millió homeopátiás szer kifizetésében vett részt, ami 56 millió eurót tett ki. Egyesek azt javasolják, hogy vonják vissza a társadalombiztosítási térítést ezektől a termékektől, ami arra készítené a pácienseket, hogy „igazi” gyógyszereket használjanak, amelyeknek viszont lehetnek rosszabb mellékhatásai.

A morális kérdés így két újabb szempontot vet fel: helyes-e megengedni a gyógyszergyártó vállalatok szabad kommunikációját annak a szabadságjognak nevében, hogy mindenki hozzájuthat a saját hókuszpókuszához? Ez volt Ambroise Paré sebész 1581-ben leírt érve, amit a bezoárok és más múmiaporok tárgyában írott könyvében olvashatunk: „Az a helyzet, hogy a világ azt akarja, hogy becsapjuk, és az orvosoknak nagyon gyakran kell előírniuk vagy megengedniük a pácienseiknek, hogy használják azt a szert, amit ők akarnak”. A múmiaporok egyetlen érdeme az volt, hogy a szaga odavonzotta a halakat... Már csak azt kellene tudni, hogy a múmiapor árának bizonyos részét fedeznie kell-e a társadalombiztosításnak?

A szerzők, Richard Monvoisin és Nicolas Pinsault a Grenoble-Alpes Egyetem „Pensée critique” (Kritikus Elme) föderatív kutatási egységének társigazgatója. A környezeti tanulási módszereket és a komplexitást kutató Orvos-mérnöki Technikai Laboratórium oktatásmódszertani vezetője, mozgásterapeuta, a mozgásterápiái intézet igazgatója. Közös művük: *A társadalombiztosítás, a keselyűk és én. A társadalombiztosítás tétje*. Éditions du Détour, 2017. Párizs

Fordította: Völgyes Gyöngyvér

[i] Roy Reeves szerkesztésében: Nocebo Effects with Antidepressant Clinical Drug Trial Placebos [Nocebohatások placebo antidepresszáns klinikai gyógyszervizsgálatnál], *General Hospital Psychiatry*, vol. 3, n° 29, 2007. május-június.

[ii] J. W. L. Fielding szerkesztésében: An Interim Report of a Prospective, Randomized, Controlled Study of Adjuvant Chemotherapy in Operable Gastric Cancer: British Stomach Cancer Group [Közberső jelentés operálható gyomorrákon

elvégzett, leendő, véletlenszerű, ellenőrzött vizsgálat kiegészítő kemoterápiáról], *World Journal of Surgery*, vol. 7, n° 3, Berlin–Heidelberg, 1983. május.

[iii] Richard Gracely szerkesztésében: Clinicians’ Expectations Influence Placebo Analgesia [A klinikai orvosok elvárásai befolyásolják a placebo fájdalom küszöböt befolyásoló hatását], *The Lancet*, vol. 325, n° 8419, London, 1985. január 5.

[iv] Nevezetesen: Principes éthiques applicables à la recherche médicale impliquant des êtres humains [Az élő embert érintő orvosi kutatások etikai alapelvei], www.wma.net Helsinkai deklaráció, nemzetközi orvosegyesület.

[v] Jon Tilburt szerkesztésében: Prescribing “Placebo Treatments”: Results of National Survey of US Internists and Rheumatologists [„Placebokezelések” felírása: az Amerikai Belgyógyászok és Reumatológusok Országos Szolgálatának eredményei], *British Medical Journal*, n° 337, London, 2008. október 23.

[vi] Ted Kaptchuk szerkesztésében: Placebos without Deception: A Randomized Controlled Trial in Irritable Bowel Syndrome [Placebók megtévesztés nélkül: véletlenszerű, ellenőrzött vizsgálat irritálható bél szindrómában], *PLOS One*, vol. 12, n° 5, 2010. december 22., <https://journals.plos.org>

[vii] Jon Tilburt szerkesztésében: Prescribing “Placebo Treatments”: Results of National Survey of US Internists and Rheumatologists [„Placebokezelések” felírása: az Amerikai Belgyógyászok és Reumatológusok Országos Szolgálatának eredményei], *British Medical Journal*, n° 337, London, 2008. október 23.

Impresszum

Szerkesztőbizottság

Ádám Péter
Czöndör Gyula
Ferwagner Ákos
Hajdú János
Hegyi Gyula
Hrabák András
Lugosi Győző
Morva Judit
Simon Gergely

Sipos János

Tamás Gáspár Miklós
Drechsler Ágnes

Olvasószerkesztőink:

Balla Zoltán - Gyarmati-Szabó Éva - Posváncz Etelka

e-mail: info@magyardiplo.hu

Kiadó: **Közép-Európai Fejlesztési Egyesület**
ISSN 2061-3083

Magnet Bank

IBAN: HU03 1620 0106 1160 5434 0000 0000

Magyar bankszámlaszám: 16200106-11605434

SWIFT: HBWEHUHB

az egyesület bejegyzett címe: 1088 Budapest, Múzeum u. 7. Kossuth Klub

adószáma: 18270916-1-42

Lapunkat rendszeresen
szemlézi a megújult

www.observer.hu